

Pojmy „politika“, „národní hospodářství“ a „národohospodářská politika“.¹⁾

Chceme-li mít jasno o tom, co to je »národohospodářská politika«, musíme si především ujasnit oba pojmy, z nichž se ten složený pojem skládá: musíme vědět, co je to »politika« vůbec,

¹⁾ Aspoň zde pod čarou chci úvodem naznačit podnět a cíl této stati.

Co je to »národohospodářská politika?« Chtějte přesnou odpověď a zůstanou Vám ji namnoze dlužni nejen ti, kdo o »n. p.« mnoho a často mluví, ale i ti, kdo o ní píše — a třeba i odborně píše —, i ti, kdo ji dělají — a třeba i výborně dělají. Proč? Protože jedni považují pojem »n. p.« za tak známý a samozřejmý, že nikdy ani nepomyslí na potřebu vymezit si jej, jiní vůbec necítí potřeby mít jasně vymezen každý pojem, s nímž pracují, a opět jiní, když začali o něm přemýšlet, narazili najednou na tolik pochybností, že uznali za vhodnější quiescere a předpokládají raději i nadále pojem ten za obecně známý, nepotřebující výkladu ni definice. Kde pak se přece setkáte s odpovědí, nikdy vás plně neuspokojí. podrobíte-li ji zevrubnějšímu zkoumání: Vždy je buď příliš úzká, takže snadno najdete řadu zjevů uznaně národohospodářsky politických, na něž se daný výměr nehodí, nebo příliš široká, zabírajíc i zjevy, jež za »n.-h. p.« uznati nelze, nebo nejasná, ponechávajíc více nebo méně pochybnosti. (Příklady doložím to níže.)

Také já hledal jsem v literatuře marně přesnou a plně uspokojující odpověď na onu otázku, když jsem, byv jmenován profesorem statistiky na Masarykově universitě, měl jako vedlejší předmět uloženo přednášet o národohospodářské politice. Zabýval jsem se sic ovšem již před tím nejednou otázkami hospodářskopolitickými (též literárně), ale nepřemýšlel jsem do hloubky o pojmu národohospodářské politiky; měl jsem jej také za známý a samozřejmý. Maje však nyní vykládati o národohospodářské politice na universitě, cítil jsem ovšem potřebu, abych měl především sám a dovedl také v posluchačích hned předem jasně vyvolati zcela určitou představu o podstatě a mezích nového předmětu. Když jsem nenašel uspokojivé definice ani v nejlepších učebnicích předmětu toho, pokusil jsem se sestrojiti si ji sám. Postupoval jsem svým oblíbeným způsobem: nejdříve jsem přemýšlel o věci i napsal výsledek toho samostatně, bez cizích pomůcek a podrobného studia celé příslušné literatury, a teprv pak studiem tím jsem srovnával, zdali a pokud již dospěli k podobným výsledkům jiní. Shledal jsem sice, že tu a tam někde v jednotlivostech došli přede mnou nebo po mně k závěrům velmi blízkým, ale v celku se mi zdá, že se má

a pak si uvědomiti, jaký to úsek politiky se právem nazývá politikou »národohospodářskou«. Při tom hledme vymezit obě ty složky tak, jak by po mém soudu měly zníti všechny definice: co možná prostě, ale tak, aby výměr zabíral vše, co se obecně tím kterým jménem právem rozumí, t. j., co jím rozumějí vesměs nebo aspoň z valné většiny lidé věci znalí.

I. Politikou v nejširším slova smyslu je každá snaha upravití jisté poměry podle něčích zájmů, pokud se úprava ta dotýká zájmů veřejných.

1. Podstatou politiky je tedy vždy jistá snaha, tedy vždy jistý projev vůle, směřující k nějakému účelu, vždy něco záměrného, teleologického. Ale snaha ta nemusí se vždy projevovati nějakými skutky, činy. Politikou jest už i pouhé přemýšlení, snažící se najíti cesty, jakými by se jisté poměry nejlépe daly upravití podle něčích zájmů, neboť nikdo věci znalý nepopře právem, že na př. Beneš dělá politiku, když přemýšlí, jak by utvrdil a zabezpečil Malou dohodu. Politikou jsou zajisté i mnohé řeči, a to nejen velké řečnické výkony veřejné, ale i zcela důvěrné rozhovory, na př. Benešův s Pašičem o cíli právě zmíněném. Politikou jest ovšem i mnohý projev písemný nebo tištěný, i když ho nepovažujeme za čin.

Tedy nejen činy, ale i pouhými slovy, ať mluvenými či psanými, neb i pouhým přemýšlením může se projevovati to, co právem jmenujeme politikou; ale vždy musí se tím projevovati snaha upravití jisté poměry podle něčích zájmů. Tato snaha a nikoli ony činy, slova, přemýšlení, jest tedy podstatou politiky.²⁾

konstrukce přece podstatně liší ode všech jiných. Proto zde teď — po třech letech — předkládám i širší veřejnosti výsledky tehdejšího svého přemýšlení, doplniv je jen tu a tam, hlavně v poznámkách, odkazy literárními a p. — Jsem si vědom, že ani tento můj pokus neuspokojí každého; sám vím o některých jeho slabinách. Ale budu spokojen, usnadním-li hledání definice plně uspokojivé a přispějí-li, třeba prostředkem polemik, k ujasnění pojmů vůbec.

²⁾ Proto zdají se mi příliš úzkými všechny ony definice politiky (po případě národohospodářské politiky), jež za podstatu její označují jen jisté činy, po případě jednání neb činnost, ačli činností nemyslí i pouhou činnost mozkovou nebo řeč, což zpravidla podle kontextu se zdá být vyloučeno. Tak náš Horáček (Učebnice národohospodářské politiky I., str. 15.: »záměrnou a soustavnou činností státu a ostatních veřejnoprávních svazků...«), nebo Gruber (čl. Nár.-hosp. politika v Ottově

2. *Subjektem* politiky může pak ovšem býti je n ten, ale také a ž d ý ten, kdo je schopen míti a projevovati v úli, ať přímo, nebo jen nepřímou, prostřednictvím svých členů, zástupců nebo reprezentantů, jichž vůle a projevy se uznávají za vůli a projevy jistých sdružení, ryze osobních neb i věcných nebo smíšených (viz níže). Mohou to tedy býti jakékoli osoby fyzické, jednotlivci i všeliká sdružení jich,³⁾ ale i jiné osoby právnické. Příslušné snahy kohokoli

slovníku naučném: »souhrn opatření (jednání, ústavů a zařízení) státu a příbuzných svazků politických...«, patrně i Bráf (I., str. 15: »... jednání státu v oboru úkolů jeho...«, a II., str. 1: »nauka o maximách státní působnosti...«), Kallab: (Pol. vědou a um., str. 23.: »P. podstatou svou je činnost, mířící k úpravě veř. vztahů mezi lidmi«), Jarolímek (revue Parlament r. II., str. 12 a 268: »P. je lidská činnost, zabývající se životem státu«), Fiedler (Politika vědou a um. v Tobolkově »Politice«, I., 1923, str. 8.: »Jen tvořivá činnost v záležitostech státních je politikou«) a j. Z cizích na př. Philippowich (Grdris, II., vyd. z r. 1899, str. 1.: »... die Gesamtheit jener Handlungen, Anstalten u. Einrichtungen ...«, a v Somaryho zpracování z r. 1919 ještě »Eingriffe in die Entwicklung ...«), nebo Schiff (Öst. Agrarp., 1898, str. 6. v pozn.: »... Summe von Maßregeln der öff. Gewalt...«), ze starších na př. Rau (Grdsätze, 6. vyd., 1855, str. 12.: »... Regeln i. d. Verfahren der Regierung...«, nebo jinde: »Zweig der Regierungstätigkeit...«), z nejnovějších na př. Piloty (v 3. vyd. Hdbch der Pol., I. Bd., 1920, str. 1.: P. »besteht in d. Förderung des Gesamtwohles durch die Tat der führenden Persönlichkeiten«, patrně též Oncken (tamtéž, str. 10.: »P. ist Umsetzen v. Erkenntnissen u. Erfahrungen in den Willen, inmitten einer Wirklichkeit, die zugleich Stoff u. Grenze des politischen Handelns ist«) a j. — Přilíš širokými zdají se mi naopak některé definice, na př. z citovaných Philippowichova a Grubrova, pokud za politiku prohlašují souhrn nejen jednání, ale i »ústavů a zařízení«: ty nejsou politikou, nýbrž jen předmětem, po případě výsledkem jejím, nebo třeba i jejím subjektem, pokud jsou osobami právnickými, schopnými (aspoň fiktivní) vůle a jejího projevu.

³⁾ To naznačuje již, byť i ne zcela jasně, Masaryk v Tobolkově »České politice« (díl I., str. 3. a 4.). Vytknuv úkoly politiky státní i další důležitý úkol vědecké politiky »poučovat o politickém snažení centrální moci vůči mocem autonomním a těchto vůči moci centrální«, pokračuje: »Avšak i tím obor politiky vědecké vyčerpán není. Ve státech konstitučních a parlamentárních jsou politické strany, spolky a rozmanitá sdružení; mohou se konat politické porady, shromáždění, mohou se podávat sněmům a parlamentům petice atd., — na toto všecko politika vědecká musí pamatovat a musí dávat poučení pro politické snažení stran atd. až jednotlivců«. — Liřovati jest, že Masaryk neuznal za vhodné zkonstruovati svou definici politiky, neboť za definici nelze zajisté

z nich nazývají se politikou, netoliko o snahy (nebo dokonce jen činnost, jednání a p.) státu, jak tvrdí mnozí, ani toliko státu a jiných svazků či korporací příbuzných nebo veřejnoprávních, jak to rozšiřují jiní (srv. citáty v pozn. 2. i řadu jiných, na př. Mengra), ani pouze »veřejné moci a společnosti« (jak tvrdí na př. Conrad, Grundriss, I. díl, vyd. z r. 1902, str. 4). Neboť právem zajisté mluví se i o politice jednotlivců, a to nejen takových, kteří reprezentují vůbec neb aspoň v jistém směru stát, obec, společnost atd., ale i o čistě osobní politice jednotlivých vědců neb i jednotlivců šíře neznámých a beznáročných (politika Masarykova, Vilémova, carova, Benešova, Kramářova, — ale i Philippowichova i jakéhosi pana Nováka nebo nějakého »politika u džbánku«). Právem mluví se na př. i o politice profesora X, jenž ve sboru profesorském, jehož je členem, snaží se upravití jisté poměry dle jistých zájmů, ať vlastních, ať cizích. Podobně mluví se právem o politice strany téhož profesora X v téže sboru, nebo jiné strany v nějakém spolku, ryze soukromém. A rovněž právem dalo by se mluvití třeba o stranické »politice« nějaké nadace, když by reprezentanti její se snažili upravití jisté poměry tak, aby to bylo na prospěch jen jedné části těch, pro něž nadace byla určena.

3. *Předmětem* politiky může býti vše, co vůle lidská může chtítí nějak upravití dle jistých zájmů, tedy jakékoli poměry, ať vlastní onoho subjektu sama, nebo jiných jednotlivců nebo jakýchkoli sdružení, ať hmotné poměry vnější, hospodářské, přírodní atd., nebo vnitřní poměry kulturní, vzdělanostní, mravní a p. Předmět politiky je tak široký, jak rozmanité jsou stránky života lidského, jednotlivcova i všech možných sdružení jich i společností lidské jako celku.

4. Také *zájmy*, podle kterých se subjekt politiky snaží upravití

uznatí počáteční větu cit. jeho stati, kde se pojem »politika« určuje pomocí nevyloženého adjektiva »politické« (»Názvem politika označuje se praktické umění politické, praktické provádění politiky, ale označuje se jím také theorie toho prakt. provádění; politika je také praktickou vědou«). Snad nebude neskromno domnívati se podle celého rázu cit. článku, že by opravdová definice Masarykova nelišila se mnoho od shora uvedené definice mojí; ale budiž dovoleno podotknouti, že jsem k ní dospěl samostatně, vlastním přemýšlením, a že byla již dávno napsána, než jsem po letech znovu četl cit. jeho článek (na nějž jsem nevzpomenul, když jsem hledal v literatuře definici národohospodářské politiky).

nějaké ty poměry, větší nebo menší výsek života vlastního nebo jiné části společnosti lidské, mohou být velice rozmanité. Nejen zájmy jeho vlastní, jeho rodiny, jeho třídy, strany stavovské nebo t. zv. »politické«, spolku, obce, okresu, země, národa, státu, — ale i zájmy jiného jednotlivce, cizí třídy, cizí obce, cizího národa nebo státu, i zájmy společnosti národů, celé společnosti lidské, zájmy všelidské. Zkrátka: Subjekt těch zájmů nemusí se nikterak krýti se subjektem politiky. Jednotlivec může dělati politiku (podle zájmů) třídní, stranickou, obecní, národní, všelidskou, tak jako může celá třída, strana, obec, národ atd. dělati politiku jednotlivcovu, na př. monarchovu, t. j. snažiti se upravit jisté poměry ne podle zájmů vlastních nebo zájmů celku, nýbrž podle zájmů monarchových. A všeliké ty zájmy, ať sobecké, ať altruistické, mohou být nejen skutečnými, jasnými, uznanými a nepopíratelnými zájmy těch, jichž se týkají, ale i zájmy jen domnělými. Monarchistická (podle zájmů) politika zůstává monarchistickou politikou, i když vidí zájem monarchův v něčem, co de facto monarchovi škodí. Záleží jen na vůli subjektu politiky, na jeho úmyslu.

5. Ale mají-li dotyčné snahy býti politikou, musí se *úprava*, ku které směřují, dotýkati veřejných zájmů, t. j. zájmů přesahujících zájmy čistě osobní neb rodinné dotyčného subjektu sama. Jinak je lhostejno, zda se jich dotýká přímo nebo nepřímo, výhradně nebo vedle zájmů soukromých, zda to jsou zájmy široké nebo jen užší veřejnosti, zda je to v úmyslu dotyčného subjektu nebo není. Nenazýváme tedy politikou své vlastní snahy po úpravě svých čistě osobních poměrů podle zájmů svých vlastních nebo své rodiny; ale snaží-li se továrník Pálka upravit poměry ve své továrně tak, aby tím posloužil zájmům svých dělníků, učinil je hospodářsky silnějšími a spokojenějšími, jak toho vyžaduje nejen zájem jeho vlastní, ale i zájem veřejný, je to dojista kus »politiky« (zvané »sociální«). Ale právě tak je politikou (sice osobní, sobeckou, ale také »sociální«, ovšem jen předmětně sociální) snaha jiného továrníka, který usiluje upravit podle svých osobních zájmů jisté poměry, dotýkající se zájmů veřejných, na př. opět mzdové poměry svých dělníků. Podobně snahy čistě technické, upravit co nejvýhodněji poměry nějaké výroby nebo dopravy, obchodu a p. (na př. snahy najíti nejvýhodnější způsob výroby elektrického proudu), nejmenují se politikou, dokud se pohybují jen na poli čistě soukromém; ale jeví-li se

potřeba výhodnější výroby proudu toho v jisté krajině zájmem obecným, ježto by jinak na př. celá řada závodů v té krajině se stala neschopnou konkurence i života, mohou se tytéž snahy státi silně politickými, a to nejen tehdy, když se projeví u subjektů veřejných (na př. vypisováním cen nebo jinou účinnou podporou těch technických snah), ale i bez toho: i samy ty technické snahy jednotlivcovy stávají se tu zároveň jeho politikou, zvláště arci, když počítá s tím obecným zájmem a snaží se mu vyhověti, třeba i měl při tom za konečný cíl jen prospěch svůj vlastní.

6. Konečně i *způsob, jak*, čili cesty, kterými se subjekt politiky snaží jisté poměry *upravit* podle něčích zájmů, může býti velmi různý, aniž to něco mění na podstatě politiky, t. j., aniž by jen snahy používající jistého způsobu byly politikou, snahy upravit věc jinými způsoby však jí nebyly. Jednou používá politika nejrůznějších cest pokojného vývoje, evolucí, — jindy se pokouší dosíci žádoucí úpravy radikálním převratem, revolucí, ať násilnou, nebo třeba zákonnou; někdy pracuje slovy, důvody, přesvědčováním, logikou, — jindy úskokem, násilím, vojskem a p. Podle různosti těch způsobů může být sympatická nebo nesympatická, dobrá nebo špatná atd., ale vždy zůstává politikou.⁴⁾

⁴⁾ Také ve všech třech směrech, sub 3, 4 a 6, zde dotčených — co se týče předmětu, zájmů čili cíle i způsobu úpravy čili cesty politiky —, jsou dosavadní definice její zpravidla příliš úzké. Jako příklad vizme jen cit. nejnovější definici Pilotyho (na konci pozn. 2.): vylučuje neprávem z politiky vše, co není »Förderung des Gesamtwohles«, tedy všeliké snahy sobecké, stranické, třídní atd., dosud bohužel v politice až příliš časté i rozhodující (na př. i snahy různých mocných kartelů a trustů atd.), vylučuje i vše, co se neděje »durch die Taten« a to dokonce jen »der führenden Persönlichkeiten«! Také náš Horáček vylučuje z politiky (národohospodářské) všechny snahy jiné než ty, které mají »za předmět takovou úpravu společenských vztahů a poměrů (po stránce hospodářské), aby co nejdokonaleji vyhovovaly prospěchu obecnému« (l. c., str. 15.); tedy vylučuje úpravu soukromých poměrů nespolečenských i všeliké snahy osobní, třídní, stranické atd. — Příliš úzká i zároveň široká jest cit. definice Jarolímková; úzká nejen pro to, o čem se již stala zmínka, totiž že za p. považuje pouze činnost, ale i proto, že ji omezuje co do předmětu jen na život státu, — široká pak zase proto, že za p. prohlašuje bez omezení všelikou »činnost, zabývající se životem státu«. Životem státu se zabývá na př. i činnost mnohého dějepisce, a přec musí z ní být — má-li to být činnost správná — všeliká politika naprosto vyloučena, řádný dějepisec nesmí své bádání řídití nijakou

II. *Rozdělití politiku* na jednotlivé její **druhy** možno velmi různým způsobem, podle toho, co zvolíme za dělitko:

1. *Podle subjektu* čili podle toho, o čí snahu jde, možno lišiti politiku jednotlivcovou, třídní (dělnickou, malorolnickou atd.), spolkovou, různých jiných sdružení, politických stran, obecní, okresní, zemskou atd., národní i státní. V prvním případě jde tu o jednotlivcovu soukromou vůli a její projev, v ostatních o vůli a projev oněch orgánů, jichž vůle a projevy platí za vůli a projevy celé třídy, spolku, strany, obce, národa, státu neb jiných těch sdružení.

2. *Podle předmětu* čili podle toho, o úpravu *kterých poměrů* tu jde, lze politiku dělití na tolik větví, kolik různých druhů těch poměrů si vytvoří naše systematika, nebo kolik různých stránek života společenského uzná za samostatné; na př. politiku populační a s ní související zdravotní, pak hospodářskou (s četnými odvětvími podle jednotlivých stránek života hospodářského, mezi nimi i politiku finanční i t. zv. sociální politiku v užším slova smyslu), kulturní, mravní, po případě sociální v širším sl. sm. a p. Každá z nich ovšem může podle subjektu být politikou jednotlivcovou nebo politikou určité třídy, strany atd. Možno tedy mluvití na př. o zdravotní politice města Brna, když máme na mysli snahy zákonných representantů města toho o úpravu jeho zdravotních poměrů podle zájmů jeho obyvatelstva neb pod. neb o sociální politice národní demokracie, o kulturní politice mons. Šrámka atd.

3. *Podle zájmů*, o něž tu jde, čili podle *cíle* politiky možno zas rozeznávati politiku jednak sobeckou a altruistickou, jednak jednotlivcovu osobní nebo třídní, spolkovou, stranickou, národní, obecní, okresní atd., i celostátní a mezinárodní, všelidskou. Rozumí se, že tu se týmž často názvem naznačuje docela jiný výsek politiky než v odstavci 1.: politika třídní, spolková, obecní, státní atd. značila tam politiku zákonných re-

snahou upravití něco podle něčích zájmů, nýbrž jedině snahou zjistiti pravdu. Právě tak nesmí být politikou činnost soudce, i když rozhoduje případ, jenž se třeba i přímo a hmotně dotýká života státu, na př. některý případ velezrady; nesmí, koná-li správně svůj úkol, upravití příslušné poměry podle něčích zájmů, ani ne podle zájmů státu sama, nýbrž jedině podle práva a spravedlnosti.

presentantů té které třídy, spolku, obce, státu atd., jež může se díti — aspoň někdy a dočasně — v zájmu docela jiných subjektů; tak je možna obecní politika v zájmu jen starousedlých nebo třeba jen panující právě národní menšiny jejího obyvatelstva, státní politika monarchistická v přímém rozporu se zájmy státního celku a p. Zde však značí politika třídní jen politiku prováděnou v zájmu určité třídy, a to třeba i docela jinými subjekty než třídou tou samou, na př. obcí, státem atd., a podobně možno mluvit o národní politice jednotlivců i různých tříd, stran, obcí i států, o státní politice jisté strany atd. Jinými slovy: Podle cíle může ovšem i jednotlivcova politika býti třídní, stranická i celostátní nebo mezinárodní, čili každou z politik podle cíle dělených může prováděti jedinec, tak jako naopak i representanti celé třídy, strany, obce, neb i celého státu mohou za ně prováděti jen osobní politiku jednotlivcovu, mají-li jen jeho zájmy na zřeteli (na př. politiku monarchy, exkaisra Viléma a p.).⁶⁾

4. Podle toho, o jakou úpravu jde, čili podle svých cest nebo prostředků jest politika buď revoluční neb evoluční, první pak buď násilná nebo zákonná,⁷⁾ druhá zas buď zákonodárná nebo správní, — podle toho, zda se snažíme upravití dotyčné poměry podle něčích zájmů radikálním převrácením či pouhým působením na mírný vývoj, a to pomocí zákonodárství či beze změny zákonů, pouhou cestou správní.

5. Podle toho, jak se snaha ta projevuje, možno lišiti politiku praktickou a jen ideovou.⁷⁾ Tato projevuje se jen myšlen-

Handwritten: Hlavně

⁶⁾ Aby možnost nedorozumění z této dvojakosti smyslu adjektivních bližších určení politiky byla vyloučena, bylo by záhodno užívati těch adjektivních určení jen při dělení politiky podle zájmů, kdežto při dělení podle subjektů mělo by se užívati vždy genitivu: tím by se politika jednotlivých tříd, stran, spolků, obcí, národů, států, dobfé rozlišila od třídní, stranické, spolkové, obecní, národní, státní politiky kohokoliv.

⁷⁾ Takovou zákonnou revolucí jsou na př. mnohé pozemkové reformy naší doby v různých zemích, v mnohém směru i náš zákon záborový a j.

⁷⁾ Ježto rád vidím, když i vědecká terminologie co možná zachová vžitě již výrazy obecné živé mluvy v obvyklém jejich smyslu, užil bych tu raději slova »theoretickou«, kdyby mi v tom nebránilo, že se rozdíl »praktický« a »theoretický« zpravidla již užívá ve vědách ve smyslu docela jiném, a že ho v téměř jiném smyslu užívám níže já sám zde (v odst. III., 2.). Pomáhám si zde tedy slovem »ideový«, ač jsem si vědom, že v životě se tomu, kdo politiku neprovádí »prakticky«, nýbrž jen »platonicky« ve smyslu

kami nebo »platonickými« úvahami, třebas i slovními neb tištěnými, ale neprováděnými, po případě vůbec neproveditelnými, nebo vymyšlenými beze všeho zřetele, zda budou kdy skutečně prováděny. Praktická politika naopak projevuje se skutky různého druhu, přímo upravujícími dotyčné poměry, nebo hlasováním, agitací, úředními notami a nařízeními, zákony, nebo třebas jen přemlouváním, agitačními řečmi neb články, jež chtějí v život uvéstí určitý náhled politický, vyvolati přímo neb nepřímou skutečnou změnu dotyčných poměrů a p.

Praktická politika se obyčejně označuje jako politické umění. A právem. Neboť skutečné, praktické provádění politiky, tedy vnější projevy politické vůle, usilující uvéstí snahy té vůle ve skutek, jest dojista ve své podstatě činnost rázu uměleckého, ovšem v širším slova toho smyslu, jakožto činnost, jež chce tvořiti a tvoří něco nového, nové poměry, nové zjevy.⁸⁾ Praktická politika tedy skutečně jest uměním v tomto sl. sm.; má s ním společno i to, že k opravdovému zdaru vyžaduje zcela zvláštního nadání, zpravidla vrozeného, jež se nedá naučiti, nýbrž jen zdokonaliti prací a studiem. Jako pravý umělec, tak i pravý praktický politik »se rodí«. Ale kromě této praktické politiky jest nesporně ještě jiná politika, která nic nového netvoří ani tvořit nechce nebo si netroufá, spokojíc se jen platonickými projevy svých snah. A přec se právem i ona zve politikou; ta však arci není uměním.

Tato ideová, nebo, chcete-li, theoretická politika se však zcela nekryje ani s teorií politiky, ani s vědou politickou vůbec.⁹⁾ Shoduje se s nimi velmi často, ale ne vždy. Podstata vědy politické je zajisté zároveň ideovou politikou, ale přec zabírá věda ta, jak uvidíme, také mnoho poznatků, jež ideovou politikou nejsou. Ještě víc pak je ideové politiky, jež není vědou. Zmíněné již úvahy Benešovy o tom, jak by utvrdil a zabezpečil Malou

svrchu naznačeném, neříká »ideový«, nýbrž »theoretický« politik, a v témž smyslu se mluvívá nikoliv o »ideové«, nýbrž mnohem častěji o »theoretické« politice, i když naprosto nejde o vědeckou teorii politickou.

⁸⁾ To ovšem neznamená, že by každý, kdo provádí jakkoli prakticky jakoukoli politiku, byl proto již »umělcem« v obvyklém sl. sm. Také každý zpěvák, malíř, houslista není umělcem, a přec je zpěv, malba, hudba nesporně uměním.

⁹⁾ Z vývodů odst. III. vysvitne, že není dobře směšovati ani teorii politiky s vědou politickou (jak činí, zdá se, i Masaryk v cit. 1. větě.).

dohodu, jsou sic dojistá také politikou, a to — dokud se neuvádějí v život nebo dokud mají formu, v níž je ani Beneš sám vůbec nemíní uváděti v život — politikou ideovou, ale nemusí být vědou (tou se stávají jen, jsou-li tu podmínky, o nichž se zmíníme v odd. III.), a rozhodně nejsou teorií politiky vůbec. Nebo: Ideovou politikou jsou úsilovné, ale nesoustavné, nevědecké úvahy přítele Z. o tom, jak by věc zařídil (kdyby byl aspoň rok všemocným diktátorem u nás), aby naši Němci se stali spolehlivou oporou státu Československého. Dobrák Z. se sic poctivě a úsilovně snaží, by našel cesty, jak by se daly národnostní poměry u nás nejvhodněji upravit i podle celostátních zájmů, — snaha jeho je tedy jistě také politikou —, ale nepracuje soustavně, vědecky, a nijak se nepokouší (dokud není tím diktátorem), aby své politické myšlenky uvedl v život. — není tedy jeho politika ani vědou, ani uměním, je prostě politikou ideovou.

6. Podle *podkladu*, o jaký se opírá, možno konečně ještě rozlišovat politiku vědeckou a instinktivní. Vědecká se opírá o pevně logicky spjaté řady poznatků a úvah vědeckých, je rozumovým, logickým závěrem z nich, kdežto instinktivní politice takový podklad schází; ta pracuje jen na základě instinktu, prvků citových, vycítuje pudem, vrozeným nadáním, jak by se měly dané poměry upravit, by to nejlépe sloužilo těm kterým zájmům, i jaké cesty k tomu nejlépe vedou, i pravý čas pro to atd., aniž má pro to vše oporu v bezpečné znalosti vědeckých poznatků a v řadě logických úvah.

Jak vědecká, tak i instinktivní politika může býti praktickou¹⁰⁾ nebo jen ideovou; tyto obě mohou být a zejména praktická s velkou výhodou bývá kombinací vědecké i instinktivní. Spojí-li se tu umění s vědou, a je-li to opravdové umění, opřené o vrozené nadání umělecko-politické, dospívá se k výsledkům nejdárnějším. —

III. **Věda politická.** Loni, uvažuje v této »Ročence« o tom, je-li statistika vědou, vyvodil jsem zde dvojí prostou *definici vědy vü-*

¹⁰⁾ Tak na př. praktická finanční politika Englišova je převahou politika vědecká, praktická politika Švehlova převahou instinktivní (aniž by to arci bylo na úkor její ceně, vzhledem k uměleckému rázu praktické politiky a zřejmě vysokému politickému nadání Švehlova).

bec:¹¹⁾ Jako pojem *dynamický* značí věda soustavnou činnost,¹²⁾ cílevědomou a účelnou, která směřuje k obohacení lidských vědomostí o nové poznatky; ve smyslu *statickém* pak užíváme slova »věda« též k označení soustavného souboru výsledků určitého výseku takové činnosti, čili prostě k označení nějaké soustavy poznatků.

Jednotlivé vědy liší se navzájem nejčastěji — ač ne vždy — podle svého předmětu. Tak i ona větev vědy, které říkáme „*věda politická*“, někdy též ač méně správně „*politika jakožto věda*“, nebo, chceme-li to třídění podle předmětu naznačiti již v názvu, nejlépe „*věda o politice*“. Jest tedy touto vědou jednak soustavná činnost vědecká (v hořejším sl. sm.), jež má za předmět politiku (ve smyslu dříve vyloženém), jednak soustava poznatků o politice.¹³⁾

1. *Předmětem* takovéto soustavné činnosti vědecké může býti v zásadě jak politika jako celek, tak i jednotlivé její části nebo různé skupiny jich. I přemýšlení o jediné zcela speciální otázce politické, — na př. o zmíněném utvrzení a zabezpečení Malé dohody, neb o problému, jak učiniti naše Němce spolehlivou oporou státu —, může býti vědecké, děje-li se cílevědomě a účelně za účelem získání nových poznatků, a může být i částí vědy ve smyslu dynamickém, děje-li se mimo to i soustavně, nepojímá-li svůj problém izolovaně, nýbrž jakožto organickou součást většího celku, hledí-li jej probádati po všech stránkách v souvislosti se všemi zjevy příbuznými nebo jakkoli vzájemně odvislými. Kdyby přítel Z. podal důkazy (na př. sepsáním svých úvah), že svrchu zmíněné svoje přemýšlení řídil takovýmto směrem a provedl je cílevědomě, účelně i

¹¹⁾ Srv. Vědeckou ročenku právn. fakulty Masarykovy university, I., str. 80—83.

¹²⁾ Zpravidla pouze mozkovou (přemýšlení), ale po případě též spojenou s ní činnost fysickou (jistě způsoby pozorování, pokusy, psaní a p.). Bližší viz v cit. loňské mé stati.

¹³⁾ Nechceme-li v definici míti odkazy na dřívější výklady, nesmíme se lekati trochu delšího znění: Politickou vědou nazýváme jednak soustavnou, cílevědomou a účelnou činnost, směřující k obohacení lidských vědomostí o nové poznatky ve příčině snah o úpravu jistých poměrů podle něčích zájmů, jednak soustavu poznatků o takovýchto snáhách.

soustavně, nebude jistě nikdo váhati přičíst jeho theoretickou politiku ku »vědě«.

Také předmětem soustavy poznatků může býti v zásadě nejen politika jako celek, nýbrž i různé její části. Možno spojit v pevnou soustavu jak hlavní poznatky o politice vůbec — o jejím pojmu, předmětu, rozdělení, povšechných prostředcích atd. —, tak i podrobné poznatky o jednotlivých jejích větvích, různě utvořených, i třebaš jen o jednotlivé zcela speciální otázce politické.

Ale rozumí se, že jest věcí historického vývoje věd — t. j. občasného ustálení se názoru o tom u většiny vědců všech kulturních národů —, jak daleko se tato v zásadě možná specialisace věd (jak v dynamickém, tak ve statickém sl. sm.) uzná i ve vědecké terminologii, čili, pokud se soustavná vědecká činnost (nebo soustava poznatků) o tom kterém menším výseku politiky uzná i ve vědecké terminologii za samostatnou vědu. Názory o tom se přirozeně mění. Tak nebyla dřív, ale nyní již dávno je uznávána za samostatnou vědu na př. politika národohospodářská, z ní pak osamostatňují se postupně i větve další, zejména politika zemědělská, finanční, sociální atd.

2. Věda jako celek (t. j. souhrn všech jednotlivých věd) bývá *tříděna* — nebo jinak řečeno: jednotlivé samostatné vědy bývají podle své příbuznosti shrnovány — v různé *skupiny věd*, podle různých znaků: podle předmětu a jeho rázu, podle svých cílů nebo-li směrů, ve kterých obohacují lidské vědomosti, podle způsobů pozorování nebo method badání, podle rázu svých výsledků atd. Třídění věd je tedy dosud velmi různé a málo ustáleno.¹⁴⁾ Není tudíž snadno ani radno určití apodikticky, ke které skupině věd patří politika.

Spíše zdá se mi záhodno ukázati na velmi rozšířený omyl při

¹⁴⁾ Jedni dělí všechny vědy na přírodní a duchové, jiní na přírodní a historické, opět jiní na formální (nebo vědy o formách lidského myšlení) a empirické, tyto pak na přírodní, teleologické a normativní, ještě jiní na empirické a aprioristické, popisné (entologické) a předpisné (nomothetické), všeobecné (abstraktní) a zvláštní (konkretní), event. též abstraktně-konkretní (Spencer), fenomenologické a morfologické, nebo morfologické a theoretické, nomothetické a idiografické, pojmové a individuální, individualisující a generalisující, exaktní a neexaktní, povšechné a speciální atd., atd.

jejím zařazování. Nejčastěji bývá totiž celá politická věda prohlášována za t. zv. praktickou vědu.¹⁵⁾ Tím zařazuje se všeliká politika jakožto věda jen do poslední ze známých tří, po případě čtyř skupin věd podle rozdělení v podstatě Mengrova (na vědy historické, theoretické a praktické, po případě ještě morfologické).¹⁶⁾ Mám za to, že ne zcela právem. K důkazu stačí po mém soudu, uvědomíme-li si podstatu tohoto rozdělení a srovnáme-li s tím, co jsme si dosud řekli o podstatě politiky i vědy politické.

Čím se liší vědy praktické od theoretických a obojí od historických? Směrem svého badání, čili tím, ve kterém směru obohacují lidské vědomosti. Směr ten určují otázky, na které ty které vědy hledají odpovědi.

Historické vědy odpovídají soustavně na otázky, co jest nebo bylo, co se děje nebo dělo, po případě v některých oborech i na otázky, jaké to jest nebo bylo a jak se to děje nebo dělo; zabývají se tedy nejen minulostí (jak by se snad zdálo z názvu »historické« v běžném užším sl. sm.), nýbrž i přítomností, ale omezují se na soustavné zjišťování samotných fakt, resp. uvádění jich v soustavu.

Vědy *theoretické* hledají ve zjištěných faktech typy, zákonitosti a pravidelnosti, příčinnou souvislost i zákony je ovládající.

¹⁵⁾ Tak i Masaryk v cit. 1. větě.

¹⁶⁾ Přidržuji se níže staršího, ale širšího a dosud také rozšířenějšího rozdělení Mengrova trojdílného (viz jeho »Untersuchungen«). Srovnej však též obdobné novější rozdělení Englišovo (Zákl. hosp. myšlení, str. 31 až 33) jen na vědy theoretické a praktické, kde kriteriem je »hodnotný úsudek kvalit účelových«. Ač je toto rozdělení jistě velmi duchaplné a také správné, přidržuji se zde ještě onoho dosud obvyklejšího rozdělení staršího, proto, že jednak je prostší a snáze srozumitelné, jednak jen je mají pravděpodobně na mysli ti, kdo celou politickou vědu prohlašují za praktickou a proti nimž tu polemisuji. Ostatně mám za to, že tak jako při jiných tříděných věd, tak i při rozlišování věd »praktických« od ostatních může vedle sebe obstáti i dvojí rozdělení podle různých klíčů: jak způsobu hodnocení, tak i podle směru, ve kterém obohacují lidské vědomosti. Tím spíše, když také Englišovy prakt. vědy odpovídají na otázku, co býti má a »podávají soustavný návod k uskutečňování lidských účelů«. A také Engliš, když dělí svou »vědu hospodářskou«, rozlišuje kromě theorie a praktické vědy hospodářské též hospodářskou historii (l. c. str. 70). Naopak Menger (Jb. f. N.-Ö. u. St., N. F. XIX, str. ss) spojuje aspoň při vědách hospodářských morfologii s teorií. — Čtenář věci znalý pozná již sám, kde se od Mengra podstatně odchylují.

vytvářejí všobecné pojmy vědecké; odpovídají tedy hloub na otázky posléz dotčené (»jaké« a »jak«), hlavně pak na otázky »p r o č« (proč to je neb bylo, proč se to děje, proč je to takové atd.), po případě usuzují ze všeho toho i do budoucnosti (co, jak a proč b u d e.)

Praktické vědy pak odpovídají na otázky: co, jak a proč býti neb dítí se m á, tedy dávají p o k y n y, stanoví pravidla nebo z á s a d y (maximy) pro skutečný čili »praktický« život v tom oboru, jenž jest jejich předmětem. Odpověď na tyto otázky co, jak a proč býti m á, může ovšem býti velmi různá podle cíle, kterého se chce dosáhnouti. Konečným cílem tím u všech praktických věd jest d o b r o celku, t. j. mravní ideál co možná největšího zdokonalení a obšťastnění lidstva. Ideál ten není ovšem něčím absolutním, pevným a nezměnitelným; mění a vyvíjí se naopak souběžně s vývojem mravních názorů lidstva. V posledních z dosavadních stadií toho vývoje žádá zejména ú m ě r n é zdokonalování a obšťastňování nejen imaginárního »lidstva« jako celku, ale i co možná v š e c h jeho jednotlivých s l o ž e k.

Pohledme nyní s hlediska tohoto rozdělení na vědu, jejíž předmětem je „*politika*“ ve smyslu svrchu naznačeném. Je zřejmo, že věda ta může, ba musí především soustavně zjišťovati, které a jaké snahy upravití nějaké poměry podle něčích zájmů se v minulosti v y s k y t o v a l y a nyní v y s k y t u j í, pokud mají neb mohou mít pro vědu vůbec nějaký zájem a význam; může a musí poznatky o tom řaditi v nějakou rozumnou, účelnou soustavu. Může a musí tedy věda o politice býti především vědou h i s t o r i c k o u. Ale přirozeně na tom nepřestává a nemůže přestatí. Může a musí se snažiti dále, aby ve zjištěných a soustavně uspořádaných těch poznatcích vyhledala účelně typy, zjistila vyskytující se pravidelnosti, vyšetřila příčinnou souvislost mezi nimi, stanovila z á k o n y, jež se v nich jeví. Patří tedy podstatná část naší vědy také k vědám t h e o r e t i c k ý m. Teprve to, co zbývá, je praktickou vědou p o l i t i c k o u: určuje, které a jaké m a j í být snahy upravití ty které poměry dle něčích zájmů, aby to zároveň vyhovovalo zmíněnému konečnému cíli všech praktických věd, dobrou celku, dává praktické pokyny k tomu cíli, stanoví, jaké maximy mají v tom směru být uplatňovány.

Je tedy věda o politice vůbec nejen vědou praktickou, ale i hi-

storickou i theoretickou. Sdílí tuto všestrannost s celou řadou jiných širokých věd, jako na př. s národním hospodářstvím, vědou právní (v širším slova smyslu) a j. Rozdělení věd na historické, theoretické a praktické totiž, jako není šiboletem, podle něhož by se dala rozdělit každá věda, tak s druhé strany není exklusivní, nesluší mu rozuměti tak, jako by každá věda musila patřiti jen do jedné z těch tří skupin; jsou vědy (po případě skupiny příbuzných věd) dosti široké, aby jednotlivými svými částmi (ať už samostatnými, nebo dosud neosamostatněnými) patřily do všech těch tří skupin. A k takovým vědám patří i naše věda politická.

3. Přirozeně možno vědu tu *dělit* na jednotlivé větve nejen podle předmětu — tedy onoho úseku politiky, jímž se ta která větev obírá —, ale i podle zmíněného právě směru badání; a ovšem možny jsou také různé kombinace obou těch rozdělení. V prvném ohledu možno předmětem vědecké práce učiniti, jak již naznačeno, kterýkoli oddíl politiky, dělené ať podle subjektu či podle objektu, podle cílů nebo prostředků jejich, po případě podle kombinace několika těch dílů (na př. zákonná revoluční státní politika zemědělská státu Československého, nebo evoluční správní obecní politika zdravotní města Prahy a p.). Každý ten oddíl možno vědecky zpracovati buď historicky, nebo theoreticky, nebo prakticky, nebo ve všech těch směrech najednou. Záleží jen na tom, dovede-li kdo i takovýto jakýkoliv úsek politiky zpracovati v daném směru opravdu soustavně, vědecky. Vědci mohou si i zde — tak jako na jiných polích — práci rozdělit jakkoli; pracují-li opravdu vědecky, jest jejich práce politickou vědou, byť i nebyla směru věd praktických, a byť i se neobmezovala jen na politiku státní nebo politiku veřejnoprávních svazků. Naopak, politická věda jako celek se na ně obmezovati ani nesmí: má-li dospěti k co možná správnému a objektivnímu vytčení zásad pro další úpravu pozorovaných poměrů v zájmu obecného dobra celku — a tato praktická část politiky jest ne sice jedinou, ale dojistá nezbytnou, nejdůležitější, vrcholnou její částí —, musí přirozeně předem zachycovati, studovati, soustavně vykládati a v příčinnou souvislost uváděti všechny význačné politické snahy a projevy svého oboru, ať vycházejí od kohokoli a ať směřují k úpravě poměrů těch působení státu a veřejnoprávních orgánů nebo činností jiných jakýchkoli sdružení neb i jednotlivců. Chci-li na př. vědecky posouditi a co nejsprávněji »rozřešiti« účel-

nou úpravu otázky zemědělského dělnictva na Moravě, musím za-
jistě předem zkoumati, jak se snažil a snaží otázku tu upravit i k o-
koli, a mohu dospěti k návrhům, nevyžadujícím vůbec žádné neb
aspoň žádné nové činnosti státu, snad ani žádných jiných
svazků, veřejnoprávních ani soukromoprávních, nýbrž jen jisté čin-
nosti jednotlivých zemědělců, — a přec jistě nemůže být proto
té mé práci upírán ráz vědecké práce politické, splní-li arci zmíněné
ostatní toho podmínky.

Není tedy správně obmezovati politiku jako vědu ani pouze na
vědu praktickou, ani na vědu o politice pouze státní a p., ani
na vědu o jisté (politické) činnosti »státu« (Bráf a j.), nebo »vlá-
dy« (Rau a j.), »státu a ostatních veřejnoprávních svazků« (Horáček
a j.), »organisovaných celků, zejména státu« (Philippowich-Somary),
»veřejné moci a společnosti« (Conrad) neb p.

4. Rozumí se však, že politická věda, snažíc se určití nejzá-
doucnejší směr vývoje pozorovaného předmětu v zájmu celku,
sbližuje se tím přirozeně nejvíc s politikou státní. Neboť také stát
a jeho politika má sloužiti zájmům celku; ovšem především v me-
zích státních, tedy zájmům celku státního, — ale také věda politická
bude se zpravidla musit pohybovati v mezích jednotlivého státu a
zájmů jeho celku; jen mnohem řídkěji bude moci abstrahovati od
právního řádu a jiných zvláštností jednotlivých státův a rozšířiti své
směrnice na poměry mezistátní. Jest tedy politika státní
přirozeně nejdůležitějším a nejčastějším před-
mětem i vědy politické, ale nikoli předmětem vý-
hradným.

5. Nakonec záhodno se ještě zmíniti o rozdílů mezi »vě-
dou« a „*naukou*“ vůbec a politickou zvlášť. Také tu není termino-
logie dosud ustálena. Po mém soudu bylo by nejlépe ustáliti ji tak,
že by naproti širšímu pojmu »věda« v obojím — statickém i dyna-
mickém — významu svrchu dotčeném byl pojem »nauka« ve shodě
s obecným významem slova toho obmezen jen na pojem rázu sta-
tického, a to užší než statická věda, totiž jen na soustavu obecných
poznatků o onom předmětu jako celku, jenž je naznačen slovem
nebo slovy ke slovu »nauka« připojenými a blíže je určujícími. Kdež-
to tedy výrazem »věda politická« možno jmenovati jak všelikou
činnost rázu svrchu zmíněného, tak i všelikou soustavu jakých-
koli poznatků o politice, a to jak v jejím celku, tak i o kterýchkoli

jejích částech, — značí »nauka politická« nebo »nauka o politice« to, co by se měl o politice vůbec »naučiti« ten, kdo chce mfti ucelený, soustavný obraz o ní, tedy jen určitý malý, povšechný výsek z vědy politické, jen soustavu obecných poznatků o politice v celku. Arci je možno celek ten vymeziti předmětně v libovolném skoro rozsahu: Je možna také nauka o politice jen »národohospodářské«, nebo jen »zemědělské«, neb dokonce jen »pozemkové v Československu« a p.; vždy musí to však být ucelený, soustavný obraz o celém rozsahu předmětu v tom názvu vyznačeného, co možná souměrně se dotýkající všech jeho částí, buď všechny co možná důkladně vyčerpávající nebo ze všech jen základní poznatky v soustavu urovnávající, — kdežto »věda o pozemkové politice v Československu« může se zabývat i jen jednotlivým speciálním problémem té politiky nebo jen několika z nich, může být stručným přehledem celé té politiky s důkladným, nesouměrným zahlobáním se jen do několika jeho otázek a pod.

IV. Národní hospodářství. Jak vymezíme onen úsek politiky (vůbec, ne toliko politiky-vědy), který se nazývá politikou *národohospodářskou*? Přirozeně nejspíš *podle předmětu*: je to politika, jejímž předmětem je »národní hospodářství«, nebo šíře řečeno, je to soubor snah koňokoliv, upravití podle něčích zájmů v poměry národohospodářské.¹⁷⁾ Nutno tedy ještě si ujasnit, co to je »národní hospodářství« nebo poměry »národohospodářské.«¹⁸⁾ Pro to zas je nutno věděti předem jasně, co se zove »hospodářstvím« vůbec; k tomu pak vede po mém

¹⁷⁾ Vedle toho vymezení podle předmětu jest ovšem možno také jiné, podle zájmů (o tom viz níže odst. V.). Ale i tu vyskytují se v definici pojmy »národní hospodářství« a »zájmy národohospodářské«, jež tedy každým způsobem nutno si předem vyjasnit.

¹⁸⁾ Mohl bych si tuto úlohu v mnohém směru podstatně ulehčiti odkazem na duchaplné a jasné výklady Englišovy, hlavně v jeho »Základech hosp. myšlení« (Brno 1922). Nečiním-li tak, neznamená to, že bych s nimi v podstatě nesouhlasil, nýbrž značí to jen snahu jednak doplniti je výkladem některých pojmů, kterých nepotřeboval dosud on, ale jež jsou mně nutny zde (na př. poměry a zájmy národohospodářské, pro výklad jich nutné pojmy předchozí: hospodářský stav, hospodaření a p.), jednak dospěti k výsledkům v podstatě shodným také jinou cestou a zachovati při tom z ustálené dosavadní národohospodářské terminologie, co se dá srovnati s novými poznatky, za něž vděčíme Englišovi.

soudu nejbezpečnější cesta přes základní pojmy »statek«, »stav hospodářský«, »hospodářský subjekt« a »hospodaření«.

1. *Statkem* nazýváme vše (mimo děje), co je lidmi chtěno za účelem ukájení nějakých lidských potřeb buď hmotných (potřeba jídla, oděvu atd.), nebo nehmotných (potřeba vzdělání, zábavy, dobročinnosti atd.), ať vlastních nebo cizích. To »chtění« pak nemusí být ani trvalé, ani všeobecné, ani uvědomělé; i to, po čem jen jednou a třeba jen neuvědoměle zatouží jediný člověk pro ukojení nějaké své potřeby, stává se proň na tu dobu statkem. Vždy však to může být vše kromě dějů. Nejmenujeme statkem svou práci, ale ovšem její výsledky; nejmenujeme jí práci svých dělníků, ale ovšem své právo na tu práci, zakládající se na smlouvě s nimi; nejmenuji statkem práci svého koně, pohánějícího můj žentour, ale ovšem jímenuji koně toho sama, a p. Statkem mohou být nejen věci hmotné, t. j. hmotné části vnější přírody, čítaje v to i zvířata, — to jsou statky hmotné, materiální, podle Engliše »pravé« —, ale i nehmotné vlastnosti osob i zvířat (vzdělání, zdraví, síla atd.), nebo vztahy (firma, výhodná poloha krámu a p.), nebo práva na nějaké používání cizích věcí nebo služeb a p. — to jsou statky nehmotné, immateriální, nepravé. Mohou to býti statky vnitřní, t. j. vnitřní vlastnosti a stavy dotyčného subjektu sama, nebo vnější čili zevní, t. j. všechny ostatní statky hmotné i nehmotné. Mohou být zpravidla každému k dispozici v libovolném množství, jako vzduch, vítr, širý oceán, někdy i jiná voda, paprsky sluneční a p., — pak je jmenujeme statky volnými —, anebo nejsou takto volně k dispozici, není jich nazbyt, nýbrž získání jich musí být vykoupeno nějakou obětí se strany nabyvatele, ať osobní (práci) nebo věcnou, — pak se nazývají statky hospodářskými.¹⁰⁾

¹⁰⁾ Odchyluji se tu sice poněkud od terminologie Englišovy, ale jen nepatrně a myslím, že nikoli na úkor věci. Englišovi je statkem »objekt chtěný« (l. c. str. 81), nebo »objekt chtěný, hovící nějakému postulátu« (83); tedy každý objekt chtěný, ať k účelu jakémukoliv. »Objekt« je však E-ovi kontradiktorický pojem »děje«, tedy vše, co není dějem, ne toliko věci hmotné (třeba že později jen ty jmenuje statky pravými). Objekty pak, chtěné lidmi jako prostředek ke zmenšení jich subjektivní strastí, nazývá E. »statky hospodářskými« (81). Jsou tak chtěny proto, že jim subjekt připisuje »schopnost určitých žádoucích změn a účinků, určitou upotřebitelnost« (84), čili užitečnost, t. j. způsoblost býti »prostředkem úkojným« (81), nebo-li způsoblost sloužiti k ukojení nějaké

2. *Hospodářským stavem* nějakého subjektu — ať jednotlivce, ať jakéhokoli sdružení — jest soubor zevních statků, které má subjekt ten v daný okamžik k dispozici čili k svému použití. Musí to býti statky zevní, neboť vnitřní naše vlastnosti, byť i byly žádoucí k ukájení našich potřeb, jako na př. zdravý žaludek, zdravé smysly, jisté vědomosti atd., nepočítají se k našemu stavu hospodářskému;²⁰⁾ ale mohou to být statky hmotné i nehmotné, zejména též práva k cizím věcem nebo na služby jiných osob, po případě i jisté vlastnosti těchto jiných osob

jeho potřeby a tím ke zmenšení jeho subjektivní strasti. Touto oklikou blíží se tedy Englišův pojem »statku hospodářského« velmi těsně dosavadnímu ustálenému pojmu »statku« vůbec: liší se od něho pouze tím, že se obmezuje jen na objekty chtěné k danému účelu, kdežto obvyklá dosavadní terminologie nazývá statkem vše (po případě jen hmotné věci) způsobilé sloužiti k ukojení nějakých lidských potřeb. Ježto i při vědeckých definicích milují znění, jež se co možná nejvíc shoduje s ustálenou mluvou a zabírá vše, co se definovaným jménem obecně právem nazývá, mám za to, že je možno i záhodno onu dosavadní obvyklou definici statku zdokonaliti podle Engliše jen tím, že se slovo »způsobilé« nahradí slovem »chtěné«, ježto skutečně nutno uznať za statky i věci jen »chtěné« k danému účelu, byť i nebyly objektivně k němu »způsobilé«, t. j. byť i jim subjekt tuto způsobilost přikládal neprávem (Englišův příklad: lurdská voda). Rozšíření pojmu »statek« i na předměty nehmotné uznává E. sám aspoň do té míry, že tyto statky immaterielní jakožto »statky nepravé, analytické a organizační« rozlišuje od statků pravých (85). Zdá se mi prostší, zachovati terminologii dosavadní, pokud přímo neodporuje novým poznatkům. Tak i ve příčině obmezení pojmu »statek« na Englišův »statek hospodářský«: neboť vše, co kdokoliv jmenuje »statkem«, jest jistě někým chtěno ke zmenšení jeho subjektivní strasti (to platí ostatně i o každém »objektu chtěném« vůbec, neboť právě každé neukojené chtění je subjektivní strastí, takže nevidíme vlastně rozdíl mezi E. »statkem hospodářským« a jeho statkem vůbec). Proto zdá se mi také záhodno zachovati obmezení pojmu »statek hospodářský« jen na protivu statků volných (neboť na př. také vzduch je lidmi chtěn ke zmenšení jich subjektivní strasti nebo za účelem ukájení jisté potřeby — dýchání — je tedy nesporně statkem, ale pokud je ho nazbyt, nehospodaří se jím, není statkem hospodářským. Srv. též 2. odst., str. 85 l. c.).

²⁰⁾ Vyloučení vnitřních statku z pojmu »h. stav« není tedy pojmově nutné, nýbrž jen účelné, poněvadž nám přispívá k účelnému vymezení »činnosti hospodářské« (viz násl. odst. 3.), z níž záhodno vyloučiti činnost získávající nebo měnící jen vnitřní naše statky, — jinak by se musily za »činnost h.« považovati i čtení jakékoli knihy neb obyčejné školní učení se čemukoli, rozmnožující v jakémkoli směru naše vzdělání, nebo gymnastika, procházka a p., utužující naše zdraví atd.

(»hospodářsky« pro nás výhodné). Budou to zpravidla jen statky hospodářské, ale mohou k nim výjimečně patřiti i statky volné, — vzpomeňme jen na př., jakou změnu hospodářského stavu zahradníkovna může vyvolati postavení vysoké a široké budovy na sluneční straně jeho zahrady, kterým se jí téměř úplně odejmou dosud hojně volné paprsky sluneční!

Hospodářský stav — jako každý »stav« vůbec — je něčím, co se každým okamžikem může změnit a také skutečně se často a snadno mění; nutno jej tedy zjišťovati a pozorovati vždy jen pro určitý, daný okamžik. Mým hospodářským stavem z konce m. r. byl tedy soubor všech zevních statků, ať vlastních, ať cizích, které jsem měl o půlnoci na 1. ledna t. r. k dispozici.

3. *Subjektem hospodářským* je každý jednotlivec i každé sdružení, jež mají svůj vlastní, zvláštní stav hospodářský. Poněvadž hospodářský stav se skládá jednak z vlastních věcí (včetně zvířat), jednak z práv k cizím věcem nebo na služby cizích osob, po případě na těžení z jejich vlastností nebo vztahů, mohlo by se zdáti, že v naší době, ovládané právem, může být hospodářským subjektem jen ten, koho platné právo uznává za schopna býti nositelem vlastních práv, jak vlastnictví, tak i služebností, práv ze smluv atd., tedy subjekt právní. Ale poněvadž hospodářský stav je stavem faktickým a nemusí být stavem právním, — možnost dispozice příslušnými statky nevyžaduje vždy možnost plné dispozice právní, stačí jen, má-li dotyčný subjekt možnost disponovati jimi čili použití jich fakticky, třeba protiprávně, a třeba jen v některém směru, okolnostem přiměřeném (nemusí to být vždycky plná volná dispozice právního vlastníka) —, proto dlužno subjekt hospodářský lišiti od právního subjektu. Zpravidla ovšem budou oba v naší době splývati, ale ne vždy. Hospodářským subjektem může být i sdružení osob, jež se právem neuznává za subjekt právní, na př. pouhá stoniní společnost hospodská, jež sbírá pravidelně příspěvky svých členů, kupuje za ně různé »statky«, jež jsou jen jim všem k dispozici, má své jmění, z něhož třeba udílí dary atd.; podobně různé spolky, dosud právně neuznané nebo třeba i zakázané, tajné a p. Rovněž tak mohou být zvláštním hospodářským subjektem i sdružení čistě věcná — fondy, ústavy, nadace, určitá skupina domů a p. —, jež nejsou uznávány právem za zvláštní »právnícké osoby«, nevy-

hovují předpisům platného práva o podmínkách vzniku nadací a podobných osob právnických, ale de facto mají svůj vlastní hospodářský stav (na př. ona skupina domů, kterou její vlastník jednotlivce nebo třeba nějaká banka »vade zvlášť« od ostatních svých statků, zvlášť je účtuje i bilancuje atd.).

Hospodářským subjektem může tedy býti vše, co je fakticky schopno mít svůj vlastní hospodářský stav, a stává se jím ihned, jakmile nabude nějaké té zásoby zevních statků, odlišné od hospodářského stavu jiného. Mohou to býti tedy všichni jednotliví lidé, třeba i po právu nebylí uznáváni za schopny právního jednání, tedy i děti, na duchu choří, marnotratníci a p., i všeliká sdružení osob, ať trvalá nebo dočasná (třeba jen spojení několika osob k určité krátké činnosti), orgánická (jako rodina, kmen, národ) nebo nahodilá, dobrovolná (jako různé spolky a soukromé společnosti) nebo nucená (jako obec, okres, župa, stát a jiné veřejnoprávní korporace), sdružení malá nebo veliká atd. Mohou to však býti též, jak jsme viděli, všeliká sdružení čistě věcná, ale také sdružení smíšená, spojení osob i věcí k určitému účelu, na př. různé obchodní společnosti, ale i jednotlivé podniky a závody.

4. *Činností hospodářskou* nebo-li *hospodařením* pak je každá lidská činnost, kterou se hospodářský stav mění, tedy kterou se daná volná zásoba zevních statků zvětšuje nebo zmenšuje. Mojí hospodářskou činností v lednu t. r. bylo tudíž vše, čím jsem v tom měsíci způsobil změnu svého nebo cizího hospodářského stavu z konce m. r. Činností hospodářskou může však býti též činnost jiných osob proto, že způsobilá změnu mého hospodářského stavu, na př. činnost mých dělníků, kteří práci v mé dílně rozmnožili moje statky, třeba v době, kdy já sám jsem se práce té nezúčastnil, ani tělesně ani duševně, ani přímo ani nepřímo; nebo činnost mé dcery, která v tom měsíci utratila část mých statků. Podstatnou známkou hospodářské činnosti čili hospodaření jest pouze, aby se jí měnil hospodářský stav, ať vlastní, ať cizí. Každá taková činnost jest hospodářsky důležitá a nesmí zůstatí nepovšimnuta při vědeckém zkoumání hospodářského života. Pro velikou spornost tohoto pojmu všimněme si tu hospodaření trochu blíže.

V čem může záležeti ona změna hospodářského stavu, jež činí z nějaké činnosti »hospodaření«? Jak již naznačeno,

v tom, že se činností tou daná zásoba zevních statků zvětšuje nebo zmenšuje (také změní některého statku z té zásoby je de facto jejím zvětšením — o vzniklý tím nový statek neb aspoň statek změněné podoby neb hodnoty — nebo zmenšením, po případě obojím). Jest tedy hospodařením především všeliká činnost, směřující k opatření zevních prostředků chtěných pro úkoj jakýchkoli lidských potřeb, mimo to pak některé způsoby použití těch prostředků.

V obou případech musí tu býti nějaká lidská činnost, ať i siceká nebo duševní; ale nemusí to být činnost soustavná, jak někteří předpisují pro »hospodaření« (na př. Horáček v článku »Národní hospodářství« v Ottově Slov. Nauč.), ani záměrná (týž), — aspoň pokud jde o činnost, jež působí změnu jen cizího stavu hospodářského, neb o nezamýšlené zmenšení vlastního, na př. rozbitím talíře, nelze často o nějakém »záměru« vůbec mluvit a přec to je jistě též činnost hospodářská; nemusí být ani promyšlená (jak soudí na př. Kaizl), ani plánovitá (Wagner, Conrad a j.), ani hospodárná čili řízená zásadou hospodárnosti (Horáček, Kaizl, Wagner a j.), ba nemusí být ani úmyslná, ani účelná (t. j. způsobilá vésti k vytčenému cíli), ani dobrovolná. Neboť i výkon ojedinelý, zcela nesoustavný, nezamýšlený i nepromyšlený atd., může způsobiti podstatnou změnu dosavadního stavu hospodářského a je často uhelným kamenem, počátkem obratu v hospodářském životě jednotlivce i celých sdružení lidských, jež nesmí být ignorován při soustavném vyličení nebo zpracování života toho, právě tak jako neúmyslný, nahodilý nález, nebo neúčelné, nezdařené pokusy, rozumem neovládaná práce idiotů nebo nedobrovolná práce otroků. A hospodařením jest dojistá vše to, i když to není řízeno zásadou hospodárnosti, — i špatné hospodaření je přec nesporně hospodaření! Tak jako nelze pochybovati, že »hospodaření« zabírá netoliko opatřování zevních statků (jak míní Bráf, Horáček a j.), nýbrž i některé druhy použití jich, že je tedy činností v jistém smyslu aktivní i pasivní.

Osobou hospodářsky činnou může být arci jen člověk, buď jedinec, nebo nějaké sdružení lidí. Může to býti právě tak člověk hospodářsky samostatný, jako člověk jakkoliv odvislý nebo třeba i otrok, — rozumný pán všech svých smyslů jako nerozumné malé dítě nebo člověk jinak nepřičetný. A rovněž každé sdružení lidí může hospodařiti. Zpravidla

bude osobou hospodařící onen hospodářský subjekt sám, jehož hospodářský stav se činností tou mění. Ale nemusí to býti a nebývá vždy; možno být hospodářsky činným také jen pro jiné. Za hospodářské subjekty neosobní musí vždy hospodařiti jen jistí lidé. Nesplývá tedy osoba hospodařící vždy se subjektem hospodářským i dlužno oba dobře rozlišovati. (Proto není radno užívatí výrazu »subjekt hospodaření«.)

Vždycky však musí činnost kterékoli osoby, má-li být hospodařením a není-li sama jistým použitím nějakých zevních statků (o němž se zmíníme níže), *směřovati* k opatření nějakých takových statků, byť i neúčelně, nepromyšleně, neúčelně atd.²¹⁾ Konečným cílem jejím musí tu tedy být opatření zevních prostředků pro úkoj nějakých lidských potřeb. Nestačí tu vždy, je-li cílem jejím přímo úkoj ten sám, tak jako není každé ukojení lidské potřeby samo o sobě již činností hospodářskou.²²⁾

²¹⁾ Jak viděti, neuznačuji zde slovem »směřovati« projev vůle jednajícího (jako slovy »snažiti se«, »snaha« v odst. I.), nýbrž prostě cíl nebo výsledek dotyčné činnosti, třeba nezamýšlený, nechtěný osobou jednající samou (tu však zpravidla chtěný jiným, pánem otroka, otcem idiota a p.). Je tu tedy slovo to užíváno ve smyslu jaksi neosobním, objektivně, bez ohledu na osobu hospodařící. — Místo abych prostě řekl »musí býti opatřením nějakých zevních statků« užívám zde slova »směřovati« proto, abych předešel příliš úzkému výkladu slov »býti opatřením« a z něho vzešlé event. výtce, že hospodářskou činností je nejen konečné opatření nějakého statku, ale i nutná pro to činnost předchozí, přípravná a p.

²²⁾ Neboť (budiž mi prominuto, užiju-li tu příkladu hodně sic drastického, ale též obzvláště přesvědčivého) není dojista hospodářskou činností práce mých vlastních svalů, nutná k ukojení jistě důležité potřeby vypuditi z těla neztrávené zbytky jídla, — můj hospodářský stav se prací tou nemění —; ale ovšem jest jí činnost lékaře, masseura, babičky neb p., směřující k vypuzení zbytků jídla z těla někoho jiného a tím k opatření odměny za to, tedy zevních prostředků pro úkoj jiných potřeb, vlastních nebo cizích (ženy dětí atd.). Podle Engliše by arci i ona práce mých vlastních svalů byla činností hospodářskou, ježto nesporně je chtěna za účelem zmenšení mé subjektivní strasti, resp. byla by dějem hospodářským, ježto je to nesporně »změna pro subjekt žádoucí jako prostředek ke zmenšení jeho subjektivní strasti« (Zákl., str. 87). Jistě však nikdo práci tu samu o sobě nenazve hospodářskou; může se jí státi jen za výjimečných okolností zvláštních (viz pozn. násl., nebo naopak na př., když je to zároveň zvýšení úrodnosti jistého pozemku). Podobně na př. čtení nějakého prázdného románu a p.

Ono *opatření* zevních statků nemusí arci záležeti přímo a jedině ve výrobě jich. Hospodářskou je také činnost opatřující je pouze nepřímo, zejména prostřednictvím peněz neb úvěru (na př. když štípám dříví pro potřebu jiných, abych si za vydělané peníze koupil chléb, nebo když si vypůjčuji peníze, abych si mohl koupiti sekeru na to štípání), jakož i činnost pouze zdokonalující předmět potřeby, rovněž jako pouhá výměna těch zevních statků, jejich doprava, po případě i činnost směřující k zachování jich atd. Slovo »opatření« má tu tedy význam co nejširší. Zahrmuje i činnost bezprávnou, krádež atd.

Pokud pak jde o skutečné použití zevních statků, bude ono jako takové jen tenkrát činností hospodářskou, když se jím mění něčí hospodářský stav. Bude jí tedy každé sužití čili úplná spotřeba statků těch, t. j. takové jich použití, které znamená úplné zničení jich, aspoň v dosavadní podobě; bude to také jiná ztráta jich pro pozorovaný subjekt hospodářský, ať zamýšlená (při jejich výměně, prodeji a pod.), ať nezamýšlená (ztráta v obvykl. sl. sm.). Jinaké jich použití však bude hospodářskou činností jen potud, pokud i jím se zmenšuje (nebo snad zvyšuje) způsobilost statků těch sloužiti potřebám lidským (podstatné opotřebení, přeměna jich na statky užitečnější). Ovšem může vůbec použití jednoho statku být činností hospodářskou i proto, že je zároveň opatřením statku jiného (prodej, výměna, spotřeba onoho při výrobě tohoto a p.). Všelike jiné použití statků, kterým se hospodářský stav nemění, není činností hospodářskou, není hospodařením,²³⁾ dokonce pak jím není každá

²³⁾ Tak na př. (abychom zůstali u drastického příkladu, v předešlé poznámce užitého) hospodářskou činností pro onu nevyslovitelnou, ale důležitou potřebu lidskou jest nejen zmíněná činnost lékaře neb babičky, ale i moje vlastní, když jim platím za jich výkon nebo když si kupuji lék za tím účelem i když lék ten sužívám, ale také, když si koupím instrument potřebný, abych nemusil už volati babičku a také když si stavím zařízení pro snazší a pohodlnější výkon té potřeby. Není však činností hospodářskou každé upotřebení toho zařízení ani onoho instrumentu; stávají se jí teprve tehdy a potud, když a pokud se jím to zařízení neb onen instrument spotřebuje nebo opotřebuje, činí nezpůsobilým nebo méně způsobilým k dalšímu užívání, je zmenšením mého hospodářského stavu (rozbití mísy, přetržení trubky a p.). — Podobně není hosp. činností každé použití knihy a pod.

činnost směřující k ukojení lidských potřeb nebo ke zmenšení něčí subjektivní strasti.

4. Ale »činnost hospodářská« čili »hospodaření« není ještě »hospodářství«. Oba ty pojmy bývají sic často zaměňovány nebo slučovány, ale je záhodno dobře je odlišiti.²⁴⁾ Pro pojem »hospodářství« pak potřeba znáti předem ještě pojem »zjev hospodářský«.

Zjevem nazýváme vše co se našim smyslům a našemu duchu zjevuje neb zjevilo, t. j. prostě vše, co dovedeme vnímati, pozorovati. Může to býti jak nějaký děj přítomný nebo minulý, tak i okamžitý výsek děje, nějaký stav; má tedy také tento pojem, jako mnoho jiných, smysl jednak dynamický, jednak statický.²⁵⁾ Jest to tudíž pojem nesmírně široký, zabírající vše v úkol nás i v nás samých se vyskytující a odehrávající. Určitosti, koncise dodává mu teprv přídavné jméno blíže jej vymezující a obmezující. V našem případě adjektivum »hospodářský«.

Hospodářským zjevem jest každý zjev, jenž se týká hospodářského stavu jakéhokoli subjektu, zejména vše, co má význam pro stav ten a jeho posouzení; tedy jak stav ten sám a všechny jeho složky, tak i všechny jeho změny, tedy děje jeho se týkající, ať čistě přírodní, ať lidmi způsobené nebo spoluzpůsobené, tedy zejména všeliká jeho se týkající činnost hospodářská, i všechny výsledky těch změn. Jest tedy zjevem hospodářským, na př. jak moje nynější zásoba peněz a jiných

²⁴⁾ Neliší jich na př. Bráň, Kaizl a j.; dobře liší, ale jinak definuje na př. Horáček. — V obecné mluvě bývá sic druhdy i »hospodaření« zváno »hospodářstvím«: říkává se na př. »tam je špatné hospodářství« ve smyslu »tam se špatně hospodaří« čili »tam je špatné hospodaření«. Ale není radno užívatí bez potřeby téhož slova k označení dvou různých pojmů. Omezme slovo »hospodářství« jen na vyšší pojem dynamický i statický zároveň k označení celého souboru jistých stavů i činností, když pro příbuzný pojem čistě dynamický, t. j. k označení pouhé činnosti příbuzné máme výborné, jasnější a již vžitě slovo »hospodaření«! Je bohužel dosti slov, kde podobné možnosti nemáme, a kde tudíž musíme téhož výrazu užívatí ve dvojmů různém smyslu, nechceme-li místo jediného slova užívatí skupiny jich (na př. u dotčených zde loni pojmů »věda«, »statistika« a mn. j.).

²⁵⁾ Srv. pozn. předchozí. — Proto dávám slovu »zjev« přednost před protežovaným častěji v novější době slovu »jev«, jež se mi zdá obmezovati se podle struktury naší mluvy spíše jen na cosi déle trvajících (co je »jeví«), tedy jen na nějaký stav, jen něco statického.

statku, tak i včerejší nebo dnešní můj výdaj, dnešní nebo včerejší můj výdělek, nedávná moje výhra na los, požár, jenž ztrávil mou dílnu, strom, jenž vyrostl sám na mém zanedbaném pozemku atd., atd.

5. *Hospodářstvím* určitého subjektu jmenujeme pak soubor všech hospodářských zjevů jeho se týkajících. Patří sem všeliká hospodářská činnost subjektu toho sama, ale i hospodářská činnost jiných, i působnost přírody samy, pokud působí změnu jeho hospodářského stavu, patří sem však též výsledky obojí té činnosti, zejména pak i shrnutí výsledků těch v daný okamžik, tedy celkový hospodářský stav subjektu toho v pozorovaném okamžiku. Ale nikdy se »hospodářství« neobmezuje jen na takový okamžitý stav;²⁶⁾ vždy je v pojmu tom zahrnuta též činnost po jistou dobu i její výsledky. Nevyznačujeme-li již v definici tento časový moment (na př. dodatkem: »během jisté doby nastalých«), děje se tak proto, že jednak hospodářství určitého subjektu může být pozorováno také po celou dobu jeho existence, jednak k pozorování každého hospodářství náleží nejen sledování jeho hospodaření po nějakou dobu, ale i občasné neb aspoň jedno zjištění jeho hospodářského stavu. Pojem »hospodářství« je tedy souhrnem pojmu »hospodaření« i »hospodářský stav«, upjatých k určitému »hospodářskému subjektu«, t. j. jednotlivci nebo jakémukoli sdružení osobnímu, věcnému neb smíšenému, jež tvoří aspoň v některém směru zvláštní jednotku, samostatný hospodářský organismus čili organismus spjatý společným účelem hospodářským.

Chci-li mítí jasný obraz o svém »hospodářství« (ne toliko »hospodaření«!) v lednu t. r., musím si především zjistiti svůj hospodářský stav na počátku ledna, sledovati pak všechny změny stavu toho průběhem celého měsíce, tedy jak vlastní, tak i cizí činnost změny ty působící, hospodářskou i ryze přírodní, i výsledky obou, nakonec pak zjistiti si opět celkový svůj stav hospodářský z konce ledna. Podobně, chci-li znáti nebo rozbíratí hospodářství nějaké již zaniklé akciové společnosti za celou dobu jejího trvání neb pod.

Pojem »hospodářství« vyžaduje vždy bližšího určení podle subjektu, jehož se týče;²⁷⁾ není abstraktního »hospo-

²⁶⁾ Ten vyznačujeme právě pojmem »stav hospodářský«, nikoli »hospodářství«.

²⁷⁾ Podobně jako pojem »stav hospodářský« a »hospodaření«; jinak pojmy »statek«, »zjev« a p.

dářství«, je vždy hospodářství určitého subjektu nebo souboru subjektů určitých. Subjekt ten může arci býti tak rozmanitý, jako subjekt hospodářský vůbec (viz výše); může to býti jednotlivec nebo jakékoliv sdružení, osobní, věcné i smíšené, dobrovolné i nucené, nahodilé nebo též v jiných směrech organické atd. Soubor zjevů, týkajících se hospodářského stavu určité akciové společnosti, nějakého závodu, okresu, státu atd. jmenujeme hospodářstvím té akciové společnosti, toho závodu, okresu, státu atd. Vedle hospodářství osoby A může být tedy i zvláštní hospodářství jejího pivovaru, po případě i zvláštní hospodářství jednotlivých jeho částí (bednářny, sladovny), pokud je A učiní samostatnými hosp. jednotkami, tedy samostatnými hosp. subjekty.

Podobně vyžaduje pojem »hospodářství« zpravidla²⁸⁾ bližšího určení časového: mluvíme o mém hospodářství v lednu t. r., o hospodářství obce X v r. 1920, o hospodářství závodu Y po čas světové války atd. Není-li tu takového určení časového, rozumíme hospodářství po celou dosavadní dobu existence dotýčeného subjektu, pokud se dá zjistiti.

6. Nyní konečně můžeme si určit, co je to hospodářství *národní*, Nejpřirozeněji a zcela logicky by se tím rozumělo hospodářství určitého »národa« čili hospodářství, jehož subjektem je určitý »národ«; byl by to tedy soubor všech hospodářských zjevů, týkajících se jistého národa jako celku, odchylných od hospodářských zjevů týkajících se jednotlivých jeho částí. Ale není zvykem užívatí slov »hospodářství národní« v tomto smyslu, nýbrž naznačuje se jimi právě soubor všech jednotlivých hospodářství uvnitř určitého národa, při čemž slova »národ« užívá se nikoli v obvyklém u nás smyslu ethnografickém, nýbrž ve smyslu bližším politickému, t. j. nikoli k označení všech příslušníků určité jednotky ethnografické (kmenové), nýbrž k označení souhrnu všech obyvatel určitého státu i všelikých sdružení těch obyvatel.²⁹⁾

Národní hospodářství shrnuje v sobě tedy všechna ho-

²⁸⁾ Rovněž tak zpravidla pojem »hospodaření« a vždycky pojem »hosp. stav«; u tohoto jest to arci vždy jen určitý okamžik, u oněch však nějaké období, kratší nebo delší.

²⁹⁾ Neobmezuje se tedy jen na příslušníky neb občany určitého státu, jako obvyklý pojem »národ ve smyslu politickém«; proto pravím svrchu jen »ve smyslu bližším politickému«.

spodářství uvnitř určitého státu a tvoří z nich zvláštní celek, do značné míry jednotný a organický. Stát je pojtkem, které dodává všem hospodářstvím v něm shrnutým zvláštního rázu: Právní řád se všemi svými důsledky, hranice státní a celní i všechny ty mnohotvárné svazky a styky, jež společný právní řád a společné hranice nutně vyvolávají mezi obyvateli téhož státu, mají přirozeně ohromný vliv též na hospodářství jich, činí hospodářství ta na sobě navzájem i na celku závislá daleko víc i jinak než na hospodářstvích jiných, a činí vůbec ze souboru těch hospodářství zvláštní organický celek, v nejednom směru odchylný od podobných celků jiných států, podléhajících jiným vlivům, jinému právnímu řádu, jiným osudům, jinému vývoji. A právě k označení těchto celků užívá se u nás (ne právě šťastně) výrazu »hospodářství národní«.³⁰⁾

Chceme-li znáti určité národní hospodářství, musíme se tedy obírat v zásadě všemi význačnými zjevy tohoto celku i všech jeho částí, od hospodářství jednotlivců až po hospodářství státní. Neboť od stavu, povahy, vývoje, zdaru jednotlivých částí závisí přirozeně i stav, povaha, vývoj a zdar celku, bez znalosti částí neznáme celku. Ale je-li předmětem našeho pozorování »hospodářství národní«, nesmíme ta jednotlivá, individuální hospodářství, z nichž se skládá, pozorovati jen sama pro sebe, nýbrž jakožto části toho souboru, musíme hledati vzájemné vztahy mezi nimi, jejich vliv na ten celek, odvislost od něho atd. A nesmíme pro pozorování těch částí zanedbávat pozorovati též celek ten sám, soubor všech těch hospodářství v celku, harmonii všech těch částí, úkol každé z nich v tom souboru, vývoj celku atd.

Rozumí se, že stát, jenž je pojtkem takového celku, může být i státem spolkovým nebo jinou skupinou několika států, jen když tu jsou zmíněné poměry, tvořící ze všech hospodářství v nich zvláštní jednotný celek, zejména společné hospodářské zákonodárství, po případě společné hranice celní.

Zvlášť ještě záhodno si uvědomiti, že pouhou částí národního

³⁰⁾ Podle italského »*economia nazionale*«, vyskytujícího se již v názvu spisu *Ortesova* z r. 1774, a německého z toho vzniklého »*National-Ökonomie*«, později přeměněného na »*Volkswirtschaft*«. Lepší, ač také ne úplně výstižný je francouzský název »*économie politique*«, též anglický »*political economy*« (ač nyní Angličané i Američané s oblibou užívají pouhého plurálu »*economics*«).

hospodářství je zejména také hospodářství státní, t. j. soubor hospodářských zjevů týkajících se státu jakožto subjektu hospodařícího. Je to právě tak hospodářství »jednotlivé« či individuální t. j. hospodářství jednotlivého subjektu, jako hospodářství jednotlivců nebo jednotlivých jakýchkoli sdružení.³¹⁾ kdežto hospodářství národní je jednotkou vyšší. souborem celé veliké řady takových jednotlivých hospodářství, z nichž jen jedinou jednotkou je hospodářství státní. Patří tedy národní hospodářství k hospodářstvím, jež možno nazvati »soubornými«, kolektivními.

Jakožto jednotka ještě vyšší vytvořen byl moderní vědou pojem *hospodářství světového*. Rozumí se jím soubor národního hospodářství celého kulturního světa ve svém celku a vzájemných vztazích i ve vztazích jednotlivých jejich částí mezi sebou. Možno soubor ten nazývati také hospodářstvím sociálním.³²⁾

Zvláštnost hospodářství národního i světového, kterou se tato »souborná« hospodářství liší ode všech jiných hospodářství »jednotlivých«, záleží v tom, že nemají zvláštního subjektu hospodářského.³³⁾

³¹⁾ »Jednotlivými« čili individuálními hospodářstvími jsou tedy i hospodářství »hromadná« jakýchkoli sdružení. — Rozumí se, že slovy »Je to právě tak...« nemíním nijak klásti význam hospodářství státního (a hromadných h. vůbec) úplně na roveň hospodářstvím jednotlivců; mám na mysli jen jejich ráz, vztah k určitému subjektu. Pro celek, jež zveme »h. národní«, má ovšem h. státní význam nepoměrně větší než všechna ostatní jednotlivá hospodářství; h. státní je to právě, jež do nich do všech mocně zasahuje (berněmi i j.) a je jedním z hlavních činitelů, jež z nich činí zvláštní celek, odchylný od »národních h.« jiných států.

³²⁾ Téhož názvu »hospodářství sociální« (Sozialwirtschaft) užívají někteří (na př. Dietzel) k označení vědy téhož celkem rozsahu jaká se obvykle nazývá hospodářstvím národním. Podobně i Horáček (Polit., I. 3) užívá vedle »nauka národohospodářská« v závorce výrazů politická neb sociální ekonomie. Pokud nejde o vědu, jest ovšem lépe rozlišovati »sociální« hospodářství od »národního«; spíše se rovná »světovému«, neboť zde jde skutečně o soubor hospodářství celé společnosti lidské, resp. o to, co je všem společné, a o vzájemné vztahy mezi nimi, bez ohledu na hranice státní.

³³⁾ Zabývati se zvlášť ještě pojmem »vědy« nebo »nauky národohospodářské«, není zde místa ani potřebí. Podotýkám jen, že jakožto věda nebývá »národní hospodářství« omezováno jen na soubor hospodářství uvnitř určitého státu (ačkoliv zpravidla se z konkrétních poměrů jen určitého státu vychází); zvláště theoretická část vědy té snaží se abstrahovati z poměrů národohospodářských zásady, platné pro hospodářství ve-

7. Když víme, co je to národní hospodářství, snadno si ujasníme, co jsou to národohospodářské »poměry« a »zájmy«.

Pojem »poměry« jest ustálen a všeobecně znám; potřebí jen si uvědomiti, že se zde (jakož i při podobném určování předmětu nějaké vědy vůbec) užívá ve smyslu synonyma slov »soubor zjevů«. *Poměry národohospodářské* značí tedy soubor zjevů, týkajících se hospodářství národního ve smyslu svrchu dotčeném, a to ať v celku, ať jednotlivých jeho částí.

Podobně jest ustálen a nepotřebuje výkladu pojem »zájmy«. „*Národohospodářské zájmy*“ pak jsou opět zájmy určitého národního hospodářství, ať v celku, ať jednotlivých jeho částí.

A nyní známe všechny pojmy, jichž potřebujeme k objasnění složitěho pojmu »věda o národohospodářské politice«.

V. Politika národohospodářská. Ve spojení obou pojmů »politika« a »národní hospodářství« v nový jediný pojem »politiky národohospodářské« nutno přirozeně viděti obmezení substantiva »po-

škerá, i za meze jednotlivého státu. Proto zdá se mi tu užívání přívlastku »národní« zvlášť málo vhodné; vhodnější by tu byly přívlastky »sociální« nebo »světové« a zpravidla ještě vhodnější se mi zdá mluvit s Englišem i jinými jen všeobecně o »hospodářské vědě«, zejména o »hospodářské theorii« a p., ač jsem si vědom, že pojmu »hospodářská věda« užívá se druhdy též jako pojmu širšího, zabírajícího vědy nejen o hospodářství národním, světovém neb sociálním, ale i o soukromém hospodářství, jednotlivců, sdružení i státu, zejména tedy i vědu finanční i t. zv. soukromou ekonomiku, jakož i praktické vědy soukromohospodářské a finanční politiku. Mně samámu zdálo by se nevhodnější vymeziti a rozdělití hospodářské vědy podle předmětu takto: *Hospodářská věda* (v širším slova sm.) jest věda, jejímž předmětem jsou všechna možná hospodářství, tedy všeliké zjevy hospodářské čili zjevy týkající se hosp. stavu jakéhokoli subjektu vůbec. Tu pak možno dělití dle předmětů dále na vědy: 1. *soukromohospodářskou* čili *soukromou ekonomiku*, zabývající se jen hospodářstvími soukromými, ať jednotlivců nebo sdružení rázu soukromoprávního, 2. *veřejnohospodářskou* čili vědu *finanční* jednající jen o hospodářstvích korporací veřejnoprávních, 3. *národohospodářskou*, obírající se všemi hospodářstvími uvnitř určitého státu nebo jisté skupiny států, soukromými i veřejnými, ale nikoliv o sobě, nýbrž ve vzájemných jich vztazích a v jejich celku; 4. *světlohospodářskou*, zabývající se souborem všech hospodářství národních ve vzájemných vztazích jich i jejich částí mezi sebou a 5. *všeobecně hospodářskou*, nebo třeba hospodářskou vědu užš. sl. sm, která soustavně pozoruje a zkoumá hospodářské zjevy

litika« adjektivním bližším určením »národohospodářská«. Které části pojmu »politika« týká se však toto bližší určení?

Viděli jsme, že politiku vůbec možno dělití čili bližze určovati buď podle subjektu, o jehož snahy jde, nebo podle předmětu, poměrů, o jichž úpravu jde, nebo podle cíle čili zájmů, dle kterých se mají poměry ty upravití, nebo podle cesty a prostředků, jakými se má ta úprava díti, nebo konečně podle způsobu projevu dotyčných snah a jejich podkladu. Národní hospodářství však přirozeně nemůže být ani subjektem politických snah — vždyť jsme viděli, že k jeho zvláštnostem patří, že vůbec nemá zvláštního subjektu hospodářského —, ani pouhou formou snah těch, t. j. cestou, prostředkem nebo způsobem projevu jich ve smyslu svrchu dotčeném, tím méně jejich podkladem ve smyslu svrchu zmíněném. Může se tu tedy ono bližší určení týkati pouze dvojího: buď předmětu těch snah nebo jejich cíle. Obě tato dělítka jsou tu pojmově zcela rovnoprávná. Možno tedy národohospodářskou politikou v zásadě rozuměti právě tak »soubor snah

společné hospodářství» všech těch 4 druhů, nebo nehodící se výlučně za předmět žádné z těch 4 věd, po případě v soustavu rovná poznatky o nich. Rozumí se, že nejen tato poslední, ale každá z těchto 5 věd může být vědou dynamickou nebo statickou, tedy jak soustavnou činností vědeckou, tak i soustavou poznatků. A každá se může dále dělití podle směru, v jakém obohacuje naše vědomosti, na historickou, theoretickou i praktickou. Všechny pak pojí v jediný celek — onu »vědu hospodářskou v širš. sl. sm.« nebo třeba »vědy hospodářské« — společné hledisko, s něhož všechny pozorují a určují svůj předmět: hledisko postulátu hospodářského ve smyslu Englišově. Neboť jen s tohoto hlediska lze chápati základ všech »hospodářství«, jímž je »statek« (»hospodářství« = soubor zjevů, týkajících se »hosp. stavů« = souboru zevních »statků« určitého subjektu). Tak bylo by po mém soudu možno dospěti k logické a úplné soustavě všech hospodářských věd s jasným vymezením předmětu každé z nich. — Abych předešel nedorozumění, připomínám ještě, že věda hospodářská nemusí se arci zabývati vším, co jsme nazvali »zjevem hospodářským«, čítaje v to i »stav« i »činnost hospodářskou«. Vymezení to naznačuje pouze, čím vším se zabýváti může, aniž by vybočila z pojmových svých mezí. Přirozeně je však zústavěno vědě té samé (podobně jako jiným vědám), aby si z celého komplexu hospodářských zjevů vybrala in concreto ty, jež považuje pro svůj vědecký cíl za nutno zjistiti a pozorovati, aby nevynechala sic žádného, jenž je k dosažení cíle toho nezbytný, ale s klidem pominula všechny podružné, pro cíl ten bezvýznamné, jež by jí byly jen zbytečným zatěžováním neb i odváděním pozornosti na cesty nepravé.

po úpravě národohospodářských poměrů podle jakýchkoli zájmů«, jako »soubor snah po úpravě jakýchkoli poměrů podle zájmů národního hospodářství«.

Obojí této možnosti se také skutečně v životě používá: Mluví se o »národohospodářské politice« jednou k označení různých snah upravit poměry zemědělství, průmyslu, obchodu atd. ve státě podle zájmů jakýchkoliv, třeba národnostních, náboženských, vojenských a p., — po druhé se tak zase jmenují snahy upravit jakékoli poměry, třeba hranice státu, poměry národnostní, náboženské, vojenské atd., jen když se to děje s hlediska zájmů národního hospodářství jako celku. Ale častější a běžnější je dělitko první, podle předmětu. Už i proto, že je to nejobvyklejší dělitko vůbec a ve vědách zvláště. Přidržíme se ho tedy přirozeně také zde, při svém vědeckém třídění příslušných pojmů; ale zachováme při tom dobře na mysli, že je v zásadě stejně oprávněno a také v životě užíváno i dělitko druhé, podle zájmů.

Bude nám tedy národohospodářskou politikou soubor snah (jinak řečeno: každá snaha) kohokoliv, upravití podle některých zájmů jakékoliv poměry národohospodářské, t. j. poměry souboru všech hospodářství uvnitř státu nebo ovšem i poměry jednotlivých částí souboru toho, pozorovaných s hlediska celku toho souboru, právě jakožto jeho částí.

Je to tedy politika obmezená co do předmětu na »národní hospodářství«; jinak platí o ní arci vše, co jsme si svrchu řekli o politice vůbec. Můžeme ji tedy také dále dělit podle všech hledisk svrchu dotčených: Podle rázu zájmů v ní rozhodujících může i národohospodářská politika býti buď třídní nebo stranická, národní (zde ovšem ve smyslu ethnografickém), celostátní i mezinárodní; třídní zas může být agrární, průmyslová, obchodní, středostavovská, dělnická atd. podle toho, zda se snažíme upravit poměry národního hospodářství jako celku (po případě některých jeho částí) podle zvláštních zájmů agrárních (buť i bychom sami nebyli agrárníky), či tak, aby to bylo na prospěch především průmyslu, obchodu, t. zv. středním stavům, dělnictvu atd.

V jiném smyslu můžeme mluvití a mluvívá se skutečně o národohospodářské politice »agrární«, »průmyslové« atd., nebo »stra-

nické«, »národní«, »státní«, když máme na mysli *subjekt* té politiky, tedy když jde o snahy representantů kruhův agrárních, průmyslových atd., té které strany politické, určitého národa nebo representantů celého státu. Při tom na př. »agrární politika« v tomto smyslu nemusí se snažit upravití jisté národohospodářské poměry podle zvláštních zájmů agrárních, nýbrž může se povznést na vyšší stanovisko zájmů celonárodních nebo celostátních, a p.³⁴⁾

Ještě v jiném smyslu pak možno mluvití o politice »agrární«, »průmyslové« atd.: když tím chceme označit určitou část *předmětu* národohospodářské politiky, totiž tu, která se snaží o úpravu poměrů agrárních (zemědělských), průmyslových atd. Také zde budeme toto rozdělení podle předmětu považovati za pravidlo a předpokládati je všude, kde neoznačíme výslovně jiné dělitko.

Rozumí se konečně, že také národohospodářská politika může být evoluční nebo revoluční, násilná nebo zákonná nebo správná, a že i ji možno chápati buď jako činnost praktickou čili jako část umění politického, nebo jako činnost rázu jen ideového čili theoretického (ve smyslu svrchu sub II. 5. dotčeném), jejíž podstatnou částí je věda i nauka o národohospodářské politice.

VI. Věda o národohospodářské politice. Též o této vědě — uznáme-li ji za samostatnou vědu a ne toliko za část vědy o politice vůbec — platí arci vše, co bylo svrchu řečeno o »vědě politické«. ovšem že se samozřejmým obmezením předmětu. Shrňme a specialisujme si zde jen věci nejdůležitější:

1. **Předmětem** této vědy jsou snahy o úpravu poměrů národohospodářských. Jako v praxi, měla by se tedy i ve vědě rozlišovati národohospodářská politika československá, rakouská, italská atd., neboť jsme viděli, že k pojmu hospodářství »národního« patří obmezení jen na určitý stát nebo určitou skupinu států. ³⁵⁾ Ale

³⁴⁾ Též zde by bylo záhodno k zamezení všech nedorozumění užívati namísto adjektiv »agrární, průmyslová, národní, státní« a pod., vždy raději jen genitivů: politika »kruhů agrárních, průmyslových, národa X, státu Y« atd. Srovnej poznámku ³⁾.

³⁵⁾ Nejen že pouze uvnitř jednotlivého státu nebo hospodářsky i zákonodárně pevně spjaté skupiny jich tvoří hospodářské poměry jednotný celek, ale též účelná úprava jich je zpravidla možna pouze uvnitř takového celku. I když jde o úpravu hospodářských styků mezinárodních, je možna jen prostřednictvím jednotlivých zúčastněných států neb aspoň za součinnosti

není zvykem ji tak ve vědě rozlišovati. Každý pěstitel této vědy sice zpravidla vychází především z poměrů určitého státu nebo skupiny jich a má na mysli úpravu hospodářských poměrů především v nich; ale pro hlubší proniknutí těch poměrů neváhá dle potřeby studovati též obdobné poměry jiných států, sousedních neb i vzdálenějších, příbuzných neb i zcela odlišných, nalézajících se na přibližně stejném stupni hospodářského vývoje nebo hospodářsky vyspělejších anebo naopak opozdilých, — podle toho, co může lépe osvětliti dotyčné poměry domácí. A mnohé poznatky i zásady, z nichž dospívá (zvláště v theorii), mají platnost nejen pro ono »národní« hospodářství, z něhož vyšel, ale i všeobecnou, ježto hospodářské poměry, které jim jsou základem, jsou taktéž všeobecného rázu, společny národním hospodářstvím všech kulturních národů té doby. Platí tedy také o národohospodářské politice jakožto v ě d ě totéž, co o vědě národohospodářské vůbec (srv. pozn. 33): místo »n á r o d o h o s p o d á ř s k á« patřil by jim oběma zpravidla spíše predikát »s v ě t o-« neb »s o c i á l n ě - h o s p o d á ř s k á« anebo ještě lépe snad pouze »h o s p o d á ř s k á«.

Na druhé straně nesmí se předmět naší vědy obmezovati jen na politiku státní, t. j. na snahy státu neb států po úpravě poměrů hospodářských.³⁰⁾ Stát sice je na svém území orgánem nejvyšším, souverainním, rozhodujícím ve věcech zákonodárství i správy. Tím jest mu dána ohromná moc politická, t. j. moc upravovati různé poměry na svém území podle zájmů, jež o n uzná za rozhodné. Má tedy v první řadě o n také možnost, působiti tím neb oním směrem na hospodářství v něm sdružená, podporovati rozvoj jedněch, obmezovati vzrůst jiných a p.. Proto také ostatní činitelé hospodářskopolitičtí zpravidla se snaží uskutečniti své politické touhy s k r z e stát, prostřednictvím neb aspoň pomocí veliké jeho

sti jich, výslovné nebo třeba jen mlčky prováděné (trpěním, dopuštěním té úpravy a p.): tvoří tudíž i taková mezinárodní úprava část politiky určitého státu nebo skupiny jich.

³⁰⁾ Tím méně ovšem jen na politiku státní v druhém z možných smyslů toho slova, t. j. na snahy po úpravě hosp. poměrů podle zájmů státních. Tím se však není třeba blíže obrátiti, protože takové obmezení, pokud vím, tvrzeno nebylo. — kdežto obmezení politiky a zvláště i národohospodářské politiky jen na snahy (činnost) státu, po případě státu a jiných veřejnoprávních korporací, jest — jak jsme viděli v pozn. 2. — dosti časté, vyžaduje tedy vyvrácení.

moci. Často ani nemohou jinak dospěti k jich uskutečnění, než prostředkem státních zákonů a správy státní. Je tedy stát, státní politika, státní působnost na poměry národohospodářské přirozeně nejdůležitějším a hlavním předmětem pozorování i snah naší vědy.

Ale není a nesmí býti předmětem jediným. Ani sama, ani spolu s působností jiných veřejnoprávních svazků — obcí, okresů, zemí, zemědělských rad, obchodních komor a p.,³⁷⁾ jež někteří vedle státu uznávají za jediné činitele národohospodářské politiky. Také činnost a snahy různých jiných sdružení, rázu čistě soukromoprávního, určují často směr vývoje různých hospodářských poměrů ve státě. Ať jsou to snahy a činnost sdružení rázu jen hospodářského, jako trustů, kartelů, velkých společností obchodních, dopravních a p., nebo hospodářská část činnosti a snah různých organizací stavovských, třídních, odborových a p., nebo stran politických, některých společností a spolků humanitních, »sociálních«, vědeckých a j. Vše to jest nebo má nebo může býti také předmětem vědy o hospodářské politice. V některých oborech jsou snahy a činnost těchto sdružení přímo rozhodujícími, daleko důležitějšími než přímá činnost samého státu. Beze znalosti jich nebylo by vůbec možno rozuměti dosavadnímu vývoji v oborech těch a stanoviti směrnice pro vývoj další. Podobně pak jest tomu i ve příčině snah a činů některých význačných jednotlivců, třeba to nebyli representanti a funkcionáři státu. Jako by vědecké zpracování povšechné politiky české nemohlo pomínouti snah jednotlivců jako byli na př. Havlíček, Palacký, Rieger, Masaryk (i dokud ještě nebyl hlavou státu) a j., tak nemůže věda o národohospodářské politice vylučovati z předmětu svého snahy a práce jednotlivých národohospodářských politiků, ať theoretických, ať praktických (Smitha, Malthusa, Marxe, Lasalla atd. — Schulze-Delitsche, Raiffeisena, Kampelka, Liebiga, Thüнена atd., atd.).³⁸⁾

2. Také tato věda může být zásadně nejen praktickou, ale i historickou i theoretickou; historická je zpravidla

³⁷⁾ Moc jejich odvozuje se z moci státní, platí tedy i o nich v podstatě to, co právě uvedeno o této.

³⁸⁾ Rozumí se, že nemusí každá věda o národohospodářské politice zabývatí se všemi těmito snahami, ale nesmí se snahy ty příliš úzkou definicí vědy z ní vůbec vylučovati.

nutnou přípravou i podmínkou theoretické i praktické, praktická vyvrcholením a konečným cílem celé národohospodářské politiky jakožto vědy. Podle toho jsou rozmanité i úkoly vědy té.

Úkolem *historické* vědy o národohospodářské politice jest především, soustavně pozorovati co možná všechny číkoliv snahy po jakékoliv úpravě hospodářských poměrů ve svém státě a pro srovnání i ve státech jiných, v přítomnosti i v minulosti, pak zjišťovati co možná všestranně a důkladně, ale i nestranně, objektivně pravou podobu a ráz, příčiny i následky, průběh a vývoj všech takových snah pro celek, a poznatky tak získané srovnati v soustavu jedinou (historie národohospodářské politiky vůbec), nebo v řadu soustav vnitřně souvislých (na př. historie zemědělské, průmyslové nebo dopravní atd. politiky v bývalém Rakousku, ve Francii a pod.). *Pomůckou* jí budou zejména výsledky historické vědy hospodářské, která podobně pozoruje, zjišťuje a v soustavy rovná základ všech těch snah, zjevy a poměry hospodářské vůbec, a výsledky historické vědy politické vůbec, jež podobně spracovává snahy po úpravě také jiných poměrů, s hospodářskými tak často souvisejících a na ně vliv majících, takže znalost jich je nutna neb aspoň podstatně přispívá k důkladnému poznání snah hospodářskopolitických. Také některé poznatky věd technických, zvláště hospodářskotechnických a ovšem také statistiky, biologie a jiných věd přírodních, všeobecné historie atd. jsou z těchž důvodů vítanými a často nezbytnými pomůckami této vědy.

Úkolem *theoretické* vědy o národohospodářské politice jest vyhledati ve zjištěných a srovnaných tak zjevích typy, zákonitosti a pravidelnosti, příčinnou souvislost mezi nimi, zákony, ovládající ty snahy i jejich vývoj, precisovati příslušné pojmy. *Pomůckami* jejími budou kromě zmíněných pomůcek historické vědy hlavně tato sama, pak logika, noetika a jiné vědy formální, též psychologie, filosofie, matematika a vše, co pomáhá proniknouti k pravé podstatě pozorovaných zjevů, jejich souvislosti, příčin i následků.

Úkolem *praktické* vědy o národohospodářské politice pak jest, na základě důkladné znalosti soustavné historie všech závažnějších snah po úpravě národohospodářských poměrů i jejich vývoje, zdaru neb nezdaru, příčin a následků, i znalosti zákonů v nich se projevujících a vývoj jich ovládajících i příčinné souvislosti mezi nimi, s t a

noviti pravidla (zásady, maximy) pro praktický život hospodářský. dávati praktické pokyny proň, určovati směr, jakým by se měla bráti další úprava jednotlivých větví našeho národního hospodářství a hledati nejvhodnější cesty pro tu úpravu, vše to s hlediska zájmu celku, jeho dobra ve smyslu svrchu dotčeném.

Jak zřejmo, je tato praktická větev vyvrcholením a konečným cílem vši vědy o národohospodářské politice vůbec; poznatky ostatních, i se všemi svými vlastními pomůckami, jsou jí nutným předpokladem, přípravou a *pomůckou*.

3. **Vůdčí ideou** této vrcholné větve a tím i celé vědy o národohospodářské politice, tedy oním směrem, kterým tato politika snaží se upravit poměry národohospodářské, jest tudíž konečný cíl všech praktických věd: dobro celku, t. j. mravní ideál co možná největšího zdokonalení a obšťastnění lidstva. Je přirozeno nejen, že ideál ten není ničím pevným, nýbrž mění a vyvíjí se souběžně s vývojem mravních názorů lidstva, ale i, že v mnohých případech je slabému rozumu lidskému velice těžko objektivně rozhodnouti, co jest opravdu v zájmu »dobra celku«, tedy ideálu tomu nejbliže. Proto při rozhodování o tom, i když se děje na poli vědy, bude subjektivní náhled rozhodujícího vždy mocně spolupůsobiti, nezřídka víc než soud zcela objektivní. Vážný vědec bude však jistě vždy hledět, aby svůj subjektivismus co možná nejvíc potlačil, podřídil vědeckému objektivismu a bude se snažit, aby své rozhodnutí aspoň co nejobjektivněji vědecky odůvodnil. Ale tato nutná přec jen vždy příměs subjektivismu spolu se zmíněnou vývojovou proměnlivostí vůdčí idey naší vědy jest příčinou, že praktickou vědu o národohospodářské politice není možno uznati za vědu exaktní a že výsledky její mají platnost vždy jen dočasnou a relativní.

VII. **Nauka o národohospodářské politice.** Ve shodě s tím, jak jsme si svrchu v odd. III. 5. definovali »nauku o politice« vůbec, značí nám »nauka o hospodářské politice« jen určitý výsek vědy o ní, totiž jen soustavu obecných poznatků o národohospodářské politice v jejím celku. Prostě řečeno, je to soustavný výklad toho, co by se měl naučiti ten, kdo chce (nebo má) míti ucelený, povšechný obraz o národohospodářské politice vůbec, souměrný ve všech jejích částech, podle nejnovějšího stavu vědy o ní.

Při nynějším rozsahu této větve politiky i vědy o ní nemůže to arci být obraz úplný, vyčerpávající celý předmět do nejmenších podrobností; to je možno jen při naukách o jednotlivých malých částech této politiky, na př. nauce o politice ochránářské neb p.; ale o celku politiky národohospodářské, zejména není-li obmezena jen na určité národní hospodářství v pr. sl. sm., tedy na meze určitého státu, sotva může nyní už být sestavena nauka jdoucí do všech podrobností. Největší umění vědce, píšícího nebo přednášejícího takovou nauku, bude tedy přirozeně záležeti především v tom, aby z nesmírné spousty poznatků celé dosavadní vědy o národohospodářské politice vybral poznatky opravdu obecné, totiž základní, nejdůležitější, dávající ráz té které větvi její a určující její vývoj i charakterisující podstatně poslední stupeň toho vývoje; dále v tom, aby našel správnou míru, jak daleko dlužno jíti v podrobnostech o každé té větvi, by celek byl souměrný, by žádná část nebyla proti druhým zkrácena ani protěžována víc než co odpovídá jejímu významu pro celek; a konečně v tom, aby vybrané tak poznatky spjal v pevnou logickou soustavu.

Mnohem snazší, ač také ne právě lehký jest úkol nauk o jednotlivých hlavních větvích národohospodářské politiky, jak se obyčejně dělívá podle hlavních stránek života hospodářského, na př. o politice zemědělské po příp. celé prvovýroby, nebo průmyslové, obchodní, dopravní, živnostenské vůbec, nebo populační, sociální atd. Tu již je kruh poznatků značně obmezen a možno jíti hloub do podrobností, tedy výběr je v každém směru ulehčen.

Obtíže výběru téměř odpadají, je-li předmětem takové nauky jen určitá speciální otázka hospodářskopolitická. Tu je nejen možno a záhodno, ale zpravidla i nutno shrnouti všechny dosavadní poznatky vědecké o té otázce v jedno. Tím důležitější je pak arci kritické zpracování jich, aby bylo nejen soustavné, ale i vědecké a nové, opravdovým obohacením lidského vědění o nové poznatky.

Přeji naší české vědě, aby prostřednictvím hojných takovýchto nauk speciálních i dílčích dospěla co nejdříve k dokonalé, na výši dohy stojící celkové nauce o hospodářské politice.